

**UCHWAŁA NR XLI/345/2021
RADY GMINY DĘBOWIEC**

z dnia 28 grudnia 2021 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Dębowiec na lata 2022-2025”.

Na podstawie art.18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.), **Rada Gminy Dębowiec uchwala co następuje:**

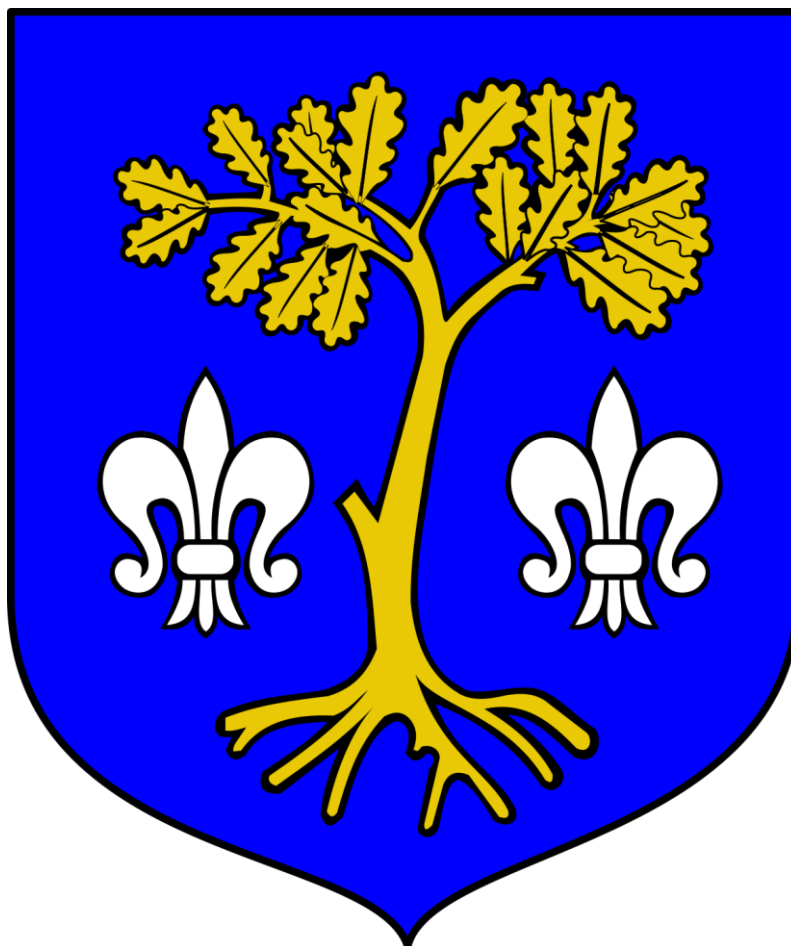
- § 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Dębowiec na lata 2022-2025 w brzmieniu stanowiącym jak załącznik do niniejszej uchwały.
- § 2. Wykonanie Uchwały powierza się Wójtowi Gminy Dębowiec.
- § 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodnicząca Rady Gminy

Teresa Pachana

Załącznik
do Uchwały XLI/345/2021
Rady Gminy Dębowiec
z dnia 28 grudnia 2021 roku

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DĘBOWIEC NA LATA 2022-2025

Dębowiec, październik 2021

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA	10
a. Dokumenty wykonane na poziomie kraju	10
b. Dokumenty wykonane na poziomie województwa	11
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	18
6. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ZASOBU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
a. Zarys historii obszaru gminy Dębowiec	23
b. Krajobraz kulturowy	27
c. Zabytki nieruchome	28
d. Zabytki ruchome	43
e. Zabytki archeologiczne	47
f. Rejestr zabytków	57
7. OCENA ZASOBU ZABYTKOWEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	59
8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	61
a. Zabytki nieruchome oraz krajobraz kulturowy	61
b. Zabytki ruchome	67
c. Zabytki archeologiczne	70
d. Rozpoznanie, dokumentowanie i popularyzowanie zasobów dziedzictwa kulturowego	76
9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	78
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	79
11. ANEKSY:	
1. Wykaz zabytków nieruchomych gminy Dębowiec ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków	81
2. Wykaz stanowisk archeologicznych w układzie alfabetycznym zlokalizowanych na obszarze gminy Dębowiec	85

1. WSTĘP.

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami na gminy nałożony został obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały, dokument ten stanowi element polityki samorządowej. Jego opracowanie stanowi wyraz troski władz samorządowych oraz mieszkańców gminy o stan dziedzictwa kulturowego i jego potrzeby.

Program opieki nad zabytkami ma służyć zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Nakreślone tutaj kierunki działań mają stopniowo prowadzić do poprawy stanu zachowania zabytków oraz lepszego ich udostępnienia i wykorzystania pod kątem turystycznym. Równie istotnym zadaniem dokumentu jest wskazanie wartości krajobrazu kulturowego gminy oraz potrzeby utrwalenia świadomości w społecznościach lokalnych, związanej z koniecznością dbałości o dziedzictwo.

Lokalna społeczność w dłuższej perspektywie powinna zauważać efekty wcielania w życie zasad nakreślonych w gminnym programie. Aby tak się stało konieczne jest postrzeganie kultury, jako ważnego czynnika rozwoju ekonomicznego, uzupełniającego i wspierającego inne, priorytetowe płaszczyzny polityki samorządu. Działania gminy powinna cechować zasada zrównoważonego rozwoju, gdzie ochrona zabytków występuje równorzędnie z ochroną przyrody i potrzebami infrastrukturalnymi mieszkańców.

Warto w tym miejscu przytoczyć zasady współczesnej doktryny konserwatorskiej, których stosowanie powinno również obowiązywać władze samorządowe:

- primum non nocere (po pierwsze nie szkodzić),
- maksymalne poszanowanie oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- minimalna niezbędna ingerencja (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
- zasada, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
- zasada czytelności i odróżnialności ingerencji,
- zasada odwracalności metod i materiałów,
- zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów – restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów architektów, urbanistów, budowlanców, archeologów, badaczy, pracowników samorządowych zajmujących się ochroną zabytków, właścicieli i użytkowników.

Zapisy gminnego programu opieki nad zabytkami obowiązują przez 4 lata. Z realizacji dokumentu Wójt Gminy co dwa lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy. Programy opieki sporządzane w przyszłości powinny uwzględniać wszelkie nowe uwarunkowania prawne oraz zawsze aktualny stan zachowania zasobu dziedzictwa kulturowego.

Przedmiotem niniejszego Gminnego Programu jest gmina Dębowiec, jako region administracyjny oraz miejsce lokalizacji objętych programem zabytków, zasobu dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Obowiązek sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami określa zapis art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2021 r., poz. 710). W myśl art. 87 tejże ustawy:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:
 - a. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
 - b. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
 - c. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
 - d. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
 - e. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
 - f. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
 - g. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.

Zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte zostały w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, gdzie zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną, jako obowiązek państwa i każdego obywatela, w następujących zapisach:

- art. 5 „(...) Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
- art. 6 „(...) Rzeczpospolita stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

Głównym aktem prawnym dotyczącym ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 3 tejże ustawy tłumaczy podstawowe pojęcia użyte w ustawie: *zabytek*, *zabytek nieruchomy*, *zabytek ruchomy*, *zabytek archeologiczny*, *instytucja kultury*, *prace konserwatorskie*, *prace restauratorskie*, *roboty budowlane*, *badania konserwatorskie*, *architektoniczne*, *archeologiczne*, *historyczny układ urbanistyczny* lub *ruralistyczny*, *historyczny zespół budowlany*, *krajobraz kulturowy*, *otoczenie zabytku*. Zgodnie z cytowaną ustawą, ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, działań mających na celu: zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 tejże ustawy opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia, w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Artykuł 6 wymienia elementy podlegające ochronie, którymi są:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a. krajobrazami kulturowymi,
- b. układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c. dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego,
- d. obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- e. cmentarzami,
- f. parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- g. miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a. dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b. kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c. numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d. wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e. materiałami bibliotecznymi,
- f. instrumentami muzycznymi,
- g. wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h. przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a. pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b. cmentarzyskami,
- c. kurhanami,
- d. relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Art. 6 ustawy mówi również, iż ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków; wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa; uznanie za pomnik historii; utworzenie parku kulturowego; ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa obowiązki oraz kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązki są określone m.in. w art. 22, pkt. 4 narzucającym obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków, art. 87 regulującym sporządzanie na okres czteroletni gminnych programów opieki nad zabytkami, oraz w art. 18 i 19 nakazujących uwzględnianie zapisów tych programów przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania, decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego.

W artykułach 5, 25, 28, 30, 31, 36 i 71 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zawarte są szczegółowe obowiązki właścicieli zabytków objętych ochroną prawną, natomiast obowiązki i kompetencje wyłącznie odnoszące się do samorządu terytorialnego określają artykuły 26 i 72. Ponadto art. 81 i 82 regulują możliwość udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

W ustawie o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r., określone zostały zadania odnoszące się wprost lub pośrednio do ochrony zabytków. Mowa jest tam, iż do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, a co za tym idzie również opieka nad zabytkami. Art. 7. ust. 1. doprecyzowuje, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, co może się przekładać na działania związane z opieką nad zabytkami w kontekście: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych placówek upowszechniania kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń

użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy i współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Określone zostały tutaj zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa mówi, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

W Prawie budowlanym znalazły się unormowania działalności obejmującej sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów zabytkowych oraz zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach.

W ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej zawarto zapisy mówiące, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo, i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego, organizujące działalność kulturalną, tworzą samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA.

a. Dokumenty wykonane na poziomie kraju.

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 uchwalony przez Radę Ministrów Uchwałą nr 82 z dnia 13 sierpnia 2019 roku. Na wstępie tegoż opracowania przedstawiono ewaluację wcześniejszego programu, który przestał obowiązywać w 2017 roku; wykazano tu jego wady i zalety w kontekście polityki ochrony zabytków. Następnie przedstawione zostały cele i założenia nowego programu, co poprzedzono tłem instytucjonalno-prawnym. Głównym celem tegoż programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony dziedzictwa kulturowego, w ramach którego wykazano trzy cele szczegółowe: optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego. Każdemu z tych celów przypisane zostały kierunki działań oraz szczegółowe zadania mające umożliwić ich realizację. Kolejno przedstawiono plan finansowy programu, uwzględniający środki finansowe z budżetu państwa. Ostatnia część opracowania poświęcona jest zarządzaniu, harmonogramowi oraz ewaluacji programu.

Drugim ważnym dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego, funkcjonującym na poziomie kraju, jest Narodowa strategia rozwoju kultury z uzupełnieniem na lata 2004-2020; do chwili obecnej (październik 2021 r.) nie przyjęto jeszcze nowej wersji dokumentu. Określa ona działania konieczne do zrealizowania w regionach. Podkreśla przy tym ważność działań na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce. Główne założenia Strategii związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, to m.in. działania zmierzające do aktywnego zarządzania zasobami materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez poprawę stanu zabytków, zwiększenie ich dostępności dla turystów, inwestorów, mieszkańców, adaptacje, zwiększenie atrakcyjności regionów dzięki wykorzystaniu przez nie wartości wynikających z lokalnego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz edukacja i wdrażanie metod nowoczesnego administrowania związanego z ochroną i zachowaniem zabytków. Jednym z instrumentów, za pomocą których realizowane są wspomniane cele Strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-

2020; podobnie jak w przypadku całej strategii, ta jej część również nie została dotychczas zaktualizowana. Podstawą do sformułowania owego programu jest uznanie dziedzictwa kulturowego za wartość mającą wpływ na rozwój i upowszechnianie kultury, a także za potencjał regionów służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców. Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” określa działania w sferze ochrony zabytków, m.in.: przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami; podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa; poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej; intensyfikacja ochrony, upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomości i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne; zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

b. Dokumenty wykonane na poziomie województwa.

Dla zagadnień związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie województwa podkarpackiego istotnym dokumentem jest Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021 przyjęty przez Sejmik Województwa Podkarpackiego Uchwałą Nr XI/966/18 z dnia 24 września 2018 roku. Zawarte w nim zapisy kompleksowo podejmują tematykę ochrony zabytków oraz szeroko rozumianego krajobrazu kulturowego.

Pierwsze dwa rozdziały dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych, które odnoszą się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów Programu. Znajduje się tam również analiza najważniejszych dokumentów, strategii, programów, które są ważne z punktu widzenia ochrony i opieki nad zabytkami, opracowane na szczeblu centralnym i wojewódzkim.

W rozdziale III zaprezentowano zasób zabytków województwa podkarpackiego. Ocena stanu zachowania dziedzictwa stała się podstawą do analizy SWOT, zawartej w rozdziale IV. W kolejnym rozdziale wskazano najważniejsze kierunki działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Analiza problematyki ochrony dziedzictwa w województwie podkarpackim pozwoliła na wskazanie działań ważnych, tak ze względu

na problematykę ochrony zabytków, jak i działań, które zakładając zachowanie dziedzictwa będą sprzyjać rozwojowi województwa.

W kolejnym, rozdziale VI – dotyczącym sposobów realizacji i oceny wdrażania Programu – zaproponowano wskaźniki realizacji Programu – adekwatne do zaproponowanych priorytetów i zadań, co ma ułatwić opracowywanie sprawozdań z wykonania Programu. Końcowy rozdział VII, poświęcony jest źródłom finansowania Wojewódzkiego Programu Opieki Nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim.

Priorytet związany z ochroną i świadomym kształtowaniem krajobrazu kulturowego wyznacza następujące kierunki działań: ochrona i opieka nad zabytkami w strategiach rozwoju i planach zagospodarowania przestrzennego, tworzenie parków kulturowych, jako forma ochrony krajobrazu kulturowego, integracja ochrony zabytków z ochroną przyrody, rewaloryzacja i rewitalizacja układów urbanistycznych, ochrona układów ruralistycznych. Wprowadzone zapisy mają na celu odpowiednie kształtowanie krajobrazu kulturowego poprzez zapobieganie jego degradacji, dbałość o zabytki charakterystyczne dla regionu i rewaloryzację obszarów wartościowych, przekształconych w wyniku działalności człowieka. Jednym z działań zapisanych w tym priorytecie jest wskazanie mówiące o włączeniu ochrony i opieki nad zabytkami w strategię i plany zagospodarowania przestrzennego, będące domeną lokalnego samorządu.

Dla gminy Dębowiec ważny jest również zapis dotyczący ochrony układów ruralistycznych, który w punktach wymienia najważniejsze zadania, m.in.: ochrona historycznie ukształtowanych układów wsi wraz z zapobieganiem rozproszonemu zabudowy i odpowiednim ukształtowaniem gabarytów nowej zabudowy mającym na celu przeciwdziałanie tworzeniu dominant architektonicznych, nawiązywanie i poszanowanie w nowych projektach architektonicznych lokalnej tradycji budownictwa.

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego województwa to kolejny priorytet uwzględniony w omawianym dokumencie. Zawarto tam wskazania odnoszące się do: ochrony obiektów o szczególnej wartości, zahamowania procesu degradacji zabytków i dążenia do poprawy ich stanu zachowania, wspierania racjonalnego wykorzystania środków finansowych na ratowanie obiektów szczególnie zagrożonych, tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet związany z badaniem i dokumentacją dziedzictwa kulturowego oraz promocją i edukacją służącym budowaniu tożsamości określa kierunki działań mające przede wszystkim służyć szeroko rozumianemu wykorzystaniu zabytków dla potrzeb

edukacyjnych i turystycznych oraz zachowaniu i kultywowaniu lokalnych tradycji. Wymienia się tu m.in. następujące działania: rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków, przetwarzanie informacji o zabytkach, działania szkoleniowe, edukację i promocję wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu, ochronę kultury ludowej, tworzenie tematycznych szlaków turystycznych.

Omawiany dokument w kilku miejscach odnosi się do obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy Dębowiec. Miejscowość ta wymieniona jest pośród innych, w których zachowane są dobrze czytelne średniowieczne rozplanowania układów miasteczkowych. Zwrócono również uwagę na fakt, że Dębowiec praw miejskich już nie posiada. Dalej miejscowość ponownie wymieniona jest, jako ta, w której zachowany jest dawny charakter zabudowy małomiasteczkowej, z niską, drewnianą stypizowaną zabudową. Kościół księży Saletynów w Dębowcu został wymieniony, jako przykład modernistycznej budowli sakralnej. Kolejno w rozdziale dotyczącym budownictwa drewnianego ponownie wymieniona została drewniana zabudowa małomiasteczkowa zachowana w Dębowcu. Cmentarz wojenny nr 11 w Woli Cieklińskiej wskazany został pośród wyróżnionych tego typu założeń. Dalej zauważono wysokie walory wyposażenia kościołów parafialnego w Cieklinie oraz księży Saletynów w Dębowcu. Nieistniejąca cerkiew w Woli Cieklińskiej wymieniona została przy okazji omówienia działalności artystycznej Bogdańskich, jako że znaczna część ich twórczości przepadła wraz ze zniszczonymi świątyniami. Kolejno Dębowiec wraz z Matką Bożą Płaczącą wymieniony jest przy okazji omawiania ważnej roli ośrodków kultu na Podkarpaciu. Historyczny układ urbanistyczny Dębowca został wskazany do ochrony w Wojewódzkim Planie Zagospodarowania Przestrzennego.

Kolejnym ważnym dla ochrony dziedzictwa kulturowego dokumentem jest obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego Perspektywa 2030, który został przyjęty przez Sejmik Województwa Podkarpackiego Uchwałą nr LIX/930/18 z dnia 27 sierpnia 2018 r. zmieniającą uchwałę w sprawie uchwalenia planu zagospodarowania przestrzennego Województwa Podkarpackiego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego uwzględniający inwestycje celu publicznego, stanowiące zadania rządowe i samorządu województwa, jest obok Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030, podstawą do prowadzenia polityki przestrzennej w województwie.

Autorzy Planu podkreślają, że województwo podkarpackie posiada liczne, zróżnicowane pod względem pochodzenia, form funkcjonalnych i architektonicznych

zespoły i obiekty zabytkowe, co w połączeniu z wysokimi walorami przyrodniczymi daje możliwość rozwoju turystyki, jako ważnej gałęzi gospodarki regionu. Wśród cech wyróżniających region należy przede wszystkim podkreślić dawną wielokulturowość i wielowyznaniowość, bogactwo zasobów architektury drewnianej w tym cerkiewnej, dziedzictwo Żydów polskich, dziedzictwo Centralnego Okręgu Przemysłowego, przemysłu naftowego oraz zabytki zespołu Twierdzy Przemyśl. Do najważniejszych materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego zaliczono, m.in. wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO dwa drewniane kościoły gotyckie: w Bliznem i Haczowie, a także drewniane cerkwie w Chotyńcu, Radrużu, Smolniku i Turzańsku, zespół klasztoru OO. Bernardynów w Leżajsku oraz zespół zamkowo-parkowy w Krasiczynie.

Z treści Planu wynika nakaz ochrony zlokalizowanych na terenie województwa licznych powojennych, wartościowych obiektów i założeń przestrzennych, ze względu na ich walory artystyczne, architektoniczne, czy historyczne. Nieliczne z nich znajdują się w rejestrze zabytków oraz gminnych ewidencjach zabytków, niektóre spełniają ustawowe kryteria tzw. dóbr kultury współczesnej. Problemem dotyczącym jakości krajobrazu kulturowego jest pogłębiający się brak ładu przestrzennego, objawiający się m.in. rozproszaniem zabudowy oraz jej przypadkowością i bezstylowością. Istotną kwestią jest zły stan wielu obiektów i założeń, niedostateczna ochrona zabytków znajdujących się poza rejestrem, często skutkująca utratą ich walorów, bądź zniszczeniem, a także niska świadomość wartości zabytków techniki, tradycyjnego wiejskiego budownictwa drewnianego, obiektów i założeń architektury modernistycznej, socrealistycznej oraz współczesnej, w tym dóbr kultury współczesnej.

W Planie nakreślone zostały kierunki służące zachowaniu i ochronie zabytkowych obiektów oraz założeń programowych, konieczne do zrealizowania poprzez:

- rewaloryzację historycznych układów urbanistycznych i innych założeń przestrzennych, w tym ruralistycznych, zarówno wpisanych do rejestru zabytków, jak i pozostających poza nim;
- podejmowanie działań służących rewitalizacji założeń przestrzennych z uwzględnieniem wymogów konserwatorskich, lokalnego charakteru i specyfiki zabudowy, w sytuacji nagromadzenia negatywnych zjawisk o charakterze nie tylko przestrzennym, ale również społeczno-gospodarczym;
- utrzymanie obiektów zabytkowych zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi, dbałość o stan techniczny oraz estetykę ich oraz otoczenia;

- nadawanie nieużytkowanym obiektom zabytkowym nowych funkcji i dostosowanie ich do aktualnych potrzeb, w tym m.in. do celów turystycznych, w sposób niepomniejszający ich wartości zabytkowej, historycznej i kulturowej;
- zachowanie i ochronę zabytków architektury cmentarnej, w szczególności cmentarzy z I wojny światowej, a także cmentarzy oraz pozostałości cmentarzy dawnych mniejszości etnicznych i wyznaniowych;
- zachowanie i ochronę budownictwa drewnianego poprzez utrzymanie wartościowych obiektów *in situ*, przenoszenie obiektów, które tego wymagają do skansenów, a także tworzenie nowych założeń o charakterze skansenów;
- zachowanie i ochronę dziedzictwa archeologicznego poprzez ochronę stanowisk archeologicznych, zagospodarowanie i eksponowanie stanowisk archeologicznych o własnej czytelnej formie krajobrazowej w celach turystycznych, kulturowych i edukacyjnych, w tym tworzenie parków kulturowych dziedzictwa archeologicznego.

W Planie wskazane zostały również obszary i obiekty, które miałyby zostać objęte szczególną ochroną i wykorzystaniem turystycznym.

W niniejszym Planie Dębowiec został wskazany pośród innych miejscowości z zachowaną drewnianą zabudową małomiasteczkową, przeznaczonych do rewaloryzacji układów urbanistycznych. Szlak cmentarzy wojskowych z I Wojny Światowej na terenie województwa małopolskiego został wskazany do przedłużenia na teren województwa podkarpackiego. Ponadto gmina Dębowiec została wskazana pośród innych tworzących Bieszczadzko-Beskidzki Obszar Funkcjonalny (B-BOF).

Ochrona dziedzictwa kulturowego ujęta została również w Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030. Dokument ten wyznacza kierunki polityki regionalnej dla różnych poziomów administracji samorządowej oraz partnerów społecznych i gospodarczych. Strategia została uchwalona przez Sejmik Województwa Podkarpackiego w dniu 14 września 2020 r. Ocena dotychczasowej realizacji Strategii wykazała, że wszystkie istotne kierunki interwencji zapisane w Strategii były lub ciągle są realizowane.

Ramy strategii wyznacza osiem głównych obszarów strategicznych, tj.: gospodarka regionu, infrastruktura techniczna, obszary wiejskie i rolnictwo, ochrona środowiska, kapitał społeczny, współpraca międzynarodowa, ochrona zdrowia oraz zabezpieczenie społeczne.

Celem głównym strategii stało się odpowiedzialne i efektywne wykorzystanie zasobów endo- i egzogenicznych regionu, zapewniające trwałe, zrównoważone

i terytorialnie równomierny rozwój gospodarczy oraz wysoką jakość życia mieszkańców województwa.

Obszary tematyczne Strategii przedstawiają kierunki zaplanowanych działań. Tytuł obszaru tematycznego ma charakter ogólny, który precyzowany jest przez cel główny. Operacjonalizacja obszarów tematycznych następuje na poziomie priorytetów, które wraz z celami szczegółowymi obejmują istotne dla rozwoju województwa zagadnienia. Przyjęta struktura części kierunkowej Strategii, wskazuje, iż cele będą realizowane przez wydzielone w priorytetach kierunki działań.

Priorytet 2.3. Strategii rozwoju województwa podkarpackiego odnosi się do kultury i dziedzictwa kulturowego. Jako cel zakłada rozwinięty i efektywnie wykorzystany potencjał kulturowy regionu. Kierunki działań w tym aspekcie skupione są na:

- tworzeniu warunków dla upowszechniania kultury, rozwijania form działalności kulturalnej i interpretacji dziedzictwa wraz ze zwiększeniem kompetencji kulturowych mieszkańców;
- wzmacnianiu współpracy i partnerstwa na rzecz wykorzystania regionalnych zasobów dziedzictwa i kultury współczesnej jako potencjału rozwojowego;
- infrastrukturze kultury i zwiększeniu atrakcyjności dziedzictwa kulturowego.

Stwierdzono, że siłą napędową rozwoju kultury w regionie z całą pewnością mogą stać się główne ośrodki życia kulturalnego, skupione wokół największych miast w regionie oraz miejsc realizacji znanych przedsięwzięć kulturalnych. Wykazano, że w tych lokalizacjach należy rozpocząć tworzenie produktów i marek kulturalnych zarówno instytucji, jak też wydarzeń. Wykreowanie marki kulturalnej powinno oprzeć się na bazie zauważalnej poza regionem aktywności instytucji, rangi wydarzeń czy upowszechnieniu wiedzy o cennych obiektach zabytkowych. Na rozwój województwa w dziedzinie kultury duży wpływ ma jego geopolityczne położenie w sąsiedztwie Ukrainy i Słowacji. Współdziałanie międzynarodowe w tym zakresie powinno zmierzać do zapoczątkowania lub kontynuacji przedsięwzięć, które mogłyby wynieść je do poziomu zauważalnych na arenie międzynarodowej projektów kulturalnych.

Ustalono, że województwo podkarpackie wyróżnia bogate dziedzictwo kulturowe regionu, które należy objąć należyłą ochroną i racjonalnie wykorzystywać zasoby dla rozwoju województwa i budowania kapitału społecznego. Konieczne jest również podejmowanie przedsięwzięć z zakresu ochrony obiektów zabytkowych oraz miejsc cennych kulturowo, czy nowych inwestycji infrastrukturalnych (tj. Podkarpacka Galeria Słowa i Obrazu, Podkarpackie Centrum Nauki), a także modernizacji istniejących. Należy

podejmować adaptacje obiektów w celu tworzenia nowoczesnych produktów kulturowych i turystycznych z wykorzystaniem form cyfrowych i wirtualnych. Ważną rolę w ochronie zabytków oraz opieki nad zabytkami i ujęciu tych aspektów w strategii regionalnej wskazuje ustawa kierunkowa.

Zakładane efekty realizowanych działań w dziedzinie ochrony, promocji i zarządzania dziedzictwem kulturowym regionu to:

- ochrona obiektów zabytkowych i miejsc cennych kulturowo, jako element działań prorozwojowych i prospołecznych;
- restauracja i adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym przemysłowego, w celu tworzenia innowacyjnych produktów kulturowych i turystycznych;
- poprawa jakości, poszerzanie i budowa nowej infrastruktury kultury, m.in. poprzez realizację projektów adaptacyjnych, modernizacyjnych i technologicznych w instytucjach kultury;
- realizacja projektów digitalizacyjnych oraz informatycznych mających na celu ułatwienie i poszerzenie dostępu do kultury;
- realizacja programów (m.in. „Pociąg do kultury”) mających na celu tworzenie ułatwień w dostępie i promocji zasobów kulturowych regionu;
- budowa Podkarpackiej Galerii Słowa i Obrazu (nowej siedziby biblioteki wojewódzkiej w Rzeszowie) w celu podniesienia efektywności edukacji kulturowej i poziomu kształcenia ustawicznego oraz zwiększenia potencjału funkcjonalnego samorządowych instytucji kultury, a także artystycznego i architektonicznego potencjału regionu;
- utworzenie Podkarpackiego Centrum Nauki, jako przestrzeni kooperacji nauki z kulturą i dziedzictwem oraz wiodącego ośrodka budowy kapitału ludzkiego i społecznego;
- ochrona i promowanie pomników historii, jako elementu dziedzictwa kulturowego regionu, m.in. zespół staromiejski w Przemyślu i Twierdza Przemyśl.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

Jednym z najważniejszych dokumentów obowiązujących na terenie gminy jest Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Dębowiec. Omawiany dokument wszedł w życie w 2000 roku i bez większych aktualizacji obowiązuje do dnia dzisiejszego. Studium ma bardzo duże znaczenie dla prawidłowej realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Ustalenia tam zawarte rzutują w następstwie na dalszą politykę gminy odnoszącą się do ochrony zabytków, a ustalana w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy. Dodatkowo w studium zawarta jest spójna koncepcja rozwoju gminy oraz poszczególnych branż ważnych z punktu widzenia lokalnych społeczności, które mogą znacząco wpływać na jakość ochrony i stan zachowania zabytków.

Zapisy dotyczące dziedzictwa kulturowego pojawiają się w rozdziale dotyczącym uwarunkowań kulturowych. Opisano tutaj pokrótce początki osadnictwa, z pominięciem dość dobrze rozpoznanego zasobu osadnictwa pradziejowego, a poczynając od wczesnego średniowiecza i osady przedlokacyjnej. Więcej uwagi poświęcono rozwojowi miasta lokacyjnego. Krótko opisano tutaj zasób zabytków gminy wpisanych do rejestru zabytków oraz część obiektów figurujących w ewidencji, której ówczesny zasób nie pokrywa się z aktualnym stanem. Nie została wymieniona tutaj charakterystyczna drewniana zabudowa Dębowca, która poprzez swą unikalność powinna przynajmniej częściowo podlegać ochronie i zachowaniu. Ogólnie zasób zabytków został potraktowany i opisany bardzo skrótowo, jednak doceniono tutaj wartość najcenniejszych zabytków.

W części tekstowej studium związanej z uwarunkowaniami kulturowymi umieszczono załącznik graficzny, którego czytelność jest bardzo słaba. Trudno tutaj odróżnić poszczególne kategorie oznaczonych zabytków. Ponadto obiekty przedstawiono tutaj w formie punktowej, bez oddania rzeczywistego zasięgu ochrony konserwatorskiej. Należy również zauważyć, że dokonano tutaj nieuprawnionego podziału stanowisk archeologicznych na „cenne” i „pozostałe”.

Zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym gminy zostały również poruszone w części studium dotyczącej turystyki. Ogólnie położono tutaj słaby nacisk na walory turystyczne gminy, które na przestrzeni lat od powstania omawianego dokumentu,

mocno zyskały i wymagają dokładniejszego opisanie i wskazania ewentualnych kierunków rozwoju. Z niewiadomych przyczyn w poczet atrakcji turystycznych nie zaliczono tutaj cmentarzy z I wojny światowej. W chwili obecnej obiekty te stanowią częsty punkt odwiedzin w ramach turystyki indywidualnej.

W podsumowaniu studium, wśród walorów gminy wymieniono obiekty zabytkowe o dużych walorach bez głębszego sprecyzowania tej myśli. Na uznanie zasługuje umieszczenie tutaj cennego historycznego układu przestrzennego Dębowca z czytelnymi Rynkiem i ulicami oraz częściowo zachowaną tradycyjną zabudową (w chwili obecnej zasób tego typu budynków jest jeszcze uboższy).

Na głównym załączniku graficznym do studium wszelkie zabytki oznaczono punktowo bez oddania rzeczywistego zasięgu ochrony w poszczególnych przypadkach. Ma to znaczenie zwłaszcza w przypadku rozległych osad wielokulturowych, a także obszaru ochrony wokół zabytków wpisanych do rejestru. Nie zaznaczono tutaj stanowisk archeologicznych zdefiniowanych w trakcie badań powierzchniowych, jako ślady osadnictwa. Również nie oznaczono zabytków figurujących w gminnej ewidencji. Brak tutaj wyznaczenia większych stref ochrony krajobrazu, czy też stref ochrony widokowej dla najważniejszych zabytków gminy.

Należy tutaj pokrótce omówić mankamenty występujące w dokumencie. Do najistotniejszych należy brak wyznaczenia osi widokowych, które warto chronić zwłaszcza w odniesieniu do obu zlokalizowanych w Dębowcu świątyń. W studium nie przedstawiono żadnej propozycji poszerzenia zasobu zabytków, chociażby np. o kościół i zabudowania klasztoru XX. Saletynów. Ewidentnie brak tutaj postulatów związanych z ochroną zabytków i krajobrazu na terenie Gminy; mogłyby one dotyczyć, m.in. takich kwestii jak: obowiązek zachowania wartościowych elementów zasobu dziedzictwa kulturowego i krajobrazu gminy, utrzymanie historycznej struktury przestrzennej poszczególnych miejscowości, obowiązek porządkowania zabudowy i sposobu zagospodarowania przestrzeni w otoczeniu obiektów wpisanych do rejestru zabytków, uwzględnianie w planowaniu przestrzennym, m.in. ochrony układów przestrzennych, zieleni i innych, ochronę stanowisk archeologicznych, m.in. poprzez zakaz przekształceń w obrębie tych najcenniejszych i obowiązek uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków działań w obrębie pozostałych, zakaz tworzenia dominant w obrębie historycznych miejscowości, ochrona ciągów i osi widokowych.

Najbardziej po macoszemu potraktowany został zasób dziedzictwa archeologicznego, którego stan przedstawiony na załącznikach graficznych studium jest

niepełny i wymaga aktualizacji chociażby ze względu na przeprowadzone w ostatnich latach archeologiczne badania powierzchniowe w ramach AZP. Odrębną kwestię stanowi brak odniesienia w tekście studium do ochrony dziedzictwa archeologicznego oraz zidentyfikowanego na terenie gminy zasobu stanowisk archeologicznych, zwłaszcza w kontekście ochrony stanowisk przed zniszczeniem w trakcie realizacji różnorodnych inwestycji.

Podsumowując, mimo kilku istotnych zapisów ochronnych odnoszących się do dziedzictwa kulturowego, studium bardzo ogólnikowo traktuje ten zakres tematyczny. Zapisy tutaj zawarte na chwilę obecną są mocno nieaktualne i wymagają solidnej weryfikacji zwłaszcza ze względu na niepełny wymiar zasobu zabytków tutaj zawarty, np. jedynie część stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie gminy objęta została ochroną, to samo dotyczy zabytków nieruchomości ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Mając to na uwadze należy stwierdzić, że zapisy studium odnoszące się do dziedzictwa wymagają dużego uzupełnienia i zmiany, a w zasadzie co było by racjonalniejsze należałoby ten ważny dokument opracować od nowa. Rzetelniesze przedstawienie tematyki związanej z dziedzictwem kulturowym będzie się pozytywnie przekładać na jakość ochrony poszczególnych obiektów zabytkowych.

Istotnym dokumentem powstałym na poziomie gminy jest „Strategia rozwoju gminy Dębowiec na lata 2014-2020” uchwalona uchwałą nr XL/236/13 Rady Gminy Dębowiec z dnia 30 grudnia 2013 roku, zaktualizowana w dniu 1 sierpnia 2020 roku uchwałą Rady Gminy Dębowiec nr XXV/214/2020. W dokumencie tym zostały sformułowane długookresowe cele związane z funkcjonowaniem i rozwojem gminy. Część zapisów tam zawartych odnosi się do dziedzictwa kulturowego regionu, jego ochrony, popularyzacji i uatrakcyjnienia pod kątem turystycznym, a także porusza kwestie istotne dla całokształtu funkcjonowania ochrony zabytków na terenie gminy.

W rozdziale pierwszym omówiono pokrótce zasób dziedzictwa kulturowego gminy. Część informacji poświęcono na opis okresu pradziejowego, a także wczesnego okresu rozwoju Dębowca, gdzie podano nawet VII wiek (sic!) jako możliwość istnienia w miejscowości grodu (tym samym byłby to najstarszy słowiański gród w kraju). Następnie wspomina się XVIII-wieczny przywilej dla miasta, nie wspominając zupełnie o jego lokacji i rozwoju do tego czasu. Omówiono tutaj również historię I wojny światowej i powstałych w jej efekcie cmentarzy ulokowanych na terenie gminy. Wspomina się tutaj o tym, że w chwili obecnej miejscowość słynie z Sanktuarium XX. Saletynów zlokalizowanym na terenie starego podworskiego parku, w którym dominuje wielusetletni

dąb. Wśród innych cennych obiektów wymieniono kościół parafialny pw. św. Bartłomieja, zabytkowy przytułek dla ubogich zlokalizowany w sąsiedztwie kościoła, kaplicę zlokalizowaną na cmentarzu parafialnym w Dębowcu, Muzeum Narciarstwa w Cieklinie oraz neogotycki kościół parafialny zlokalizowany w tej miejscowości. W rozdziale tym opisano walory tzw. diablego kamienia z Fulusza wraz z przytoczeniem w dokumencie całej legendy z nim związanej. Na koniec umieszczono tutaj listę obiektów, które warto zwiedzić w gminie Dębowiec, zawierającą zarówno obiekty przyrodnicze oraz zabytki. Znalazły się tutaj zabytki wpisane do rejestru, jak też figurujące w gminnej ewidencji zabytków oraz np. „malownicze, stare drewniane domy”. Całkowicie pominięto zasób dziedzictwa archeologicznego.

W rozdziale dotyczącym turystyki omówiono zasób bazy noclegowej bez omówienia ewentualnych walorów gminy w tym kontekście.

W kolejnych rozdziałach związanych już bezpośrednio z planowaniem „strategicznym” znalazł się ważny zapis związany z rozwojem turystyki, który mówi o tym, że „malownicze krajobrazy bogate w pagórki i lasy oraz czyste środowisko tworzą idealne warunki do rozwoju turystyki i rekreacji”; ewidentnie brak w tym wezwaniu odniesienia do kultury i dziedzictwa kulturowego.

Wśród mocnych stron gminy wskazana została m.in. obecność zabytków świeckich i sakralnych, a zwłaszcza Bazyliki Mniejszej XX. Saletynów. Natomiast jako słabą stronę wskazano mało atrakcyjną ofertę turystyczną gminy w chwili obecnej. W omówieniu szans i zagrożeń występujących na terenie gminy zabrakło odniesienia do dziedzictwa kulturowego.

Wśród celów strategicznych umieszczono rozwój turystyki i zapisano „dbałość o istniejące obiekty dziedzictwa kulturowego, w ramach której planowana jest również rewitalizacja i renowacja zabytkowych obiektów, a także podejmowanie działań promocyjnych w odniesieniu do potencjału turystycznego”. Natomiast, jako cel strategiczny związany z kulturą i edukacją zapisano poprawę jakości środowiska oraz zachowanie i ochronę zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego. Tak samo zapisano dbałość o zachowanie lokalnych tradycji i historii.

Generalnie zapisy strategii uwzględniły najważniejsze potrzeby związane z ochroną dziedzictwa kulturowego. Wśród działań priorytetowych gminy wymienione zostały zadania związane z poprawą stanu technicznego zabytków, podtrzymywanie tradycji lokalnych, prowadzenie remontów, renowacji i zabezpieczeń obiektów zabytkowych. Celem nadrzędnym ma być zachowanie i wykorzystanie potencjału zasobów dziedzictwa

kulturowego. Temat związany z ochroną zabytków został w omawianym dokumencie dużo lepiej potraktowany niż w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

Kolejnym dokumentem planistycznym mającym pośredni wpływ na ochronę zabytków jest „Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Dębowiec” opracowany w 2004 roku. Dokument ten formułuje diagnozę oraz najważniejsze postulaty związane z rewitalizacją poszczególnych sfer życia gminy, zahaczając w niewielkim stopniu o zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym. Brak tutaj nawet najkrótszego omówienia zasobu dziedzictwa kulturowego gminy oraz jego potencjału, który mógłby odgrywać pozytywną rolę w rozwoju gminy. Zdecydowanie większy nacisk położono tutaj na walory przyrodnicze terenu. Na plus należy zaliczyć solidne opisanie przedwojennego samorządu gminy i miasta oraz jego zasług co w chwili obecnej stanowi ważne świadectwo ówczesnego rozwoju Dębowca. Bezpośrednio do zabytków odnoszą się zapisy mówiące o planach gminy na poszczególne lata gdzie zapisano wydatki na renowację zabytkowego domu dla ubogich w Dębowcu oraz na szerzenie i pielęgnowanie historii i zabytków w regionie.

Podsumowując zakres tematyczny związany z ochroną zabytków w analizowanym dokumencie wydaje się schodzić na dalszy plan wobec innych potrzeb gminy.

Słabością gminy, rzutującą na ład przestrzenny, jest brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które w sposób harmonijny godziłyby potrzeby ochrony krajobrazu kulturowego z istotną potrzebą rozwoju ekonomicznego gminy oraz poszerzenia zasobu mieszkaniowego. W gminie Dębowiec, podobnie jak w gminach całej Polski decyzje o warunkach zabudowy stały się podstawowym instrumentem planowania przestrzennego, który niestety prowadzi do powstawania chaosu przestrzennego.

6. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ZASOBU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

a. Zarys historii obszaru gminy Dębowiec.

Gmina Dębowiec położona jest w środkowej i środkowo-zachodniej części powiatu jasielskiego. Leży na obszarze Pogórza Jasielskiego, pomiędzy Kotliną Jasielsko – Krośnieńską, a pasmem gór Beskidu Niskiego. Terytorialnie graniczy z gminami: Jasło, Tarnowiec, Osiek Jasielski, Lipinki i Skołyszyn. Gminę tworzy 13 sołectw: Cieklin, Dębowiec, Dobrynia, Duląbka, Dzielec, Folusz, Łazy Dębowieckie, Majscowa, Pagórek, Radość, Wola Cieklińska, Wola Dębowiecka i Zarzecze.

Według danych z 2002 roku gmina zajmuje obszar 85,81 km², stanowiąc przy tym 10,33% powierzchni powiatu jasielskiego. Użytki rolne na terenie gminy zajmują 60%, zaś leśne 32%. Dane z 2004 roku informują o 8347 osób zamieszkujących gminę Dębowiec.

Poniżej zaprezentowano krótki zarys historyczny każdej miejscowości z terenu gminy Dębowiec.

Cieklin położony jest w dolinie potoku Bednarka, na pograniczu Beskidu Niskiego i Pogórza Jasielskiego. Od zachodu nad miejscowością wznosi się góra Cieklinka (512,8 m n.p.m.), a od wschodu Ostra Góra (366 m n.p.m.). Od południa rozciąga się masyw Magury Wątkowskiej, wchodzący w obszar Magurskiego Parku Narodowego. Cieklin powstał w XIII wieku, swoją nazwę otrzymał od swego założyciela Ciekła (Piekosiński). Miejscowość była własnością opactwa benedyktynów tynieckich. W XIV wieku zakonnicy toczyli spór o Cieklin z Jakubem ze Żmigrodu. Spór ten rozstrzygnął na korzyść klasztoru książę Władysław Łokietek w 1319 roku. Długosz w „Liber Beneficiorum” podaje, że we wsi znajdował się kościół parafialny, zapewne drewniany, o którym jednak brak bliższych danych. Nową świątynię wzniesiono w 1631 roku, a konsekrowano w 1640 roku. W XV wieku Cieklin stał się własnością rycerską, należał do Mniszchów, Ossolińskich i Stadnickich. W 1595 roku wieś administracyjnie przynależała do powiatu bieckiego województwa krakowskiego i była własnością starosty krasnostawskiego Jana Mniszcha. W roku 1888 do Cieklina przyjechał Stanisław Barabasz (pierwszy zakopiański narciarz) by tu, zmuszony srogą zimą, wykonać pierwsze w Polsce narty. W 1889 roku nabył Cieklin Zygmunt Saryusz Wilkoszewski. Wybudował tu okazały murowany dworek i budynki gospodarskie, ale 4 lata później sprzedał je konwentowi norbertanek

z krakowskiego Zwierzyńca. W 1898 roku, z inicjatywy ówczesnego proboszcza ks. Dierżyńskiego, rozpoczęto budowę nowego kościoła. Budowę zakończono 6 lat później. Poświęcony został 14 października 1904 r. przez ks. biskupa przemyskiego św. Józefa Sebastiana Pelczara. W czasie I wojny światowej w dniu 4 maja 1915 roku w okolicach Ciekлина rozegrała się bitwa o Cieklin, w której zginęło około 1000 żołnierzy. Świadectwem tego są okoliczne cmentarze wojenne.

Dębowiec sięga swą historią przełomu XI i XII wieku, kiedy to istniała tu osada typu wiejskiego. W XIII wieku Dębowiec był już prawdopodobnie miastem królewskim na prawie polskim. 15 sierpnia 1349 roku król Kazimierz Wielki aktem lokacyjnym przeniósł Dębowiec, jako miasto królewskie z prawa polskiego na prawo magdeburskie. Pierwszym wójtem dziedzicznym mianował król Mikołaja z Bakowa. Z miejscowością związany był Marcin z Wrocimowic, polski rycerz herbu Półkozic, starosta łowicki. Jako chorąży krakowski wziął udział w bitwie pod Grunwaldem, gdzie niósł do boju naczelną chorągiew polską. Jako komisarz królewski Marcin badał m.in. stosunki własnościowe na przedmieściach Krosna. Był posłem Władysława Jagiełły do papieża. Osiedlił się w krośnieńskim. W 1430 roku został właścicielem Dębowca. Miał syna o tym samym imieniu, podpisującego się również z Wrocimowic, a czasem – z Dębowca. Marcin z Dębowca, rycerz z otoczenia króla Władysława Warneńczyka, miał dwóch synów: Piotra i Jana, którzy pisali się z Dębowca oraz córkę Zofię, żonę Jana Rożena z Kęsnej. W latach 1768-1772 toczyli tu walki Konfederacji barskiej. 20 lipca 1777 roku starosta dębowiecki hr. Maksymilian Zborowski herbu Jastrzębiec wykupił dobra dębowieckie od rządu austriackiego. Dębowiec stał się miastem prywatnym. W rękach rodziny Zborowskich pozostał do 1861 roku, kiedy to majątek nabył Józef Zubrzycki. Potem kolejno właścicielami Dębowca byli: w 1871 roku Antoni Zubrzycki, w 1875 roku Mieczysław Jordan Stojowski i w 1876 roku hr. Florian Ziemiałkowski, którego żona Helena doprowadziła do pierwszej w Galicji parcelacji całego majątku. Ostatnią jego część park z dworem o powierzchni 3,88 ha zakupili 13 sierpnia 1910 roku Saletyni.

Z Dębowcem powiązane jest powstanie Gwardii Dębowieckiej. Nie znane są okoliczności jej założenia, ponieważ nie istnieją żadne dokumenty, które informowałyby o początkach organizacji. Według przekazów ustnych przekazywanych sobie przez pokolenia, za datę powstania można przyjąć rok 1772. Niemniej jednak jej założenie wiąże się z Konfederacją Barską, kiedy to uciekający przed Rosjanami konfederaci szukali schronienia w Beskidzie Niskim. Większość z nich, podobno ze względu na urodę dziewcząt, osiedliło się właśnie w Dębowcu i zapoczątkowali stworzenie organizacji

niepodległościowej. W czasach zaboru austriackiego Gwardia liczyła około 60-70 mężczyzn, a przewodził im rotmistrz. Członkowie organizacji brali również udział w powstaniu listopadowym oraz podczas Rabacji Galicyjskiej. Według legendy gwardziści obronili dwór, kiedy chłopstwo od strony Zarzecza zbliżało się z natarciem. Organizacja rozproszyła chłopów dzięki dwóm moździerzom, zyskując tym samym wdzięczność mieszkańców dworu. Pod koniec XIX wieku gwardia zmieniła jednak swój charakter, z narodowowyzwoleńczej na reprezentacyjną. Brali więc udział zarówno w uroczystościach kościelnych, jak i państwowych. Niestety przez wybuch I wojny światowej działalność organizacji została zawieszona, a broń którą posiadali zarekwirowano. W tym czasie oddział liczył około 28 ludzi, który dotrwał do wybuchu II wojny światowej.

Dobrynia odległa jest 6 km na południe od Jasła i 6 km na zachód od Osieka Jasielskiego. W 1581 roku należała do Jana Mniszka i było w niej czterech łąnów kmiecich i jeden zagrodnik bez roli. Później była w posiadaniu właścicieli Ciekлина.

Duląbka leży na Pogórzu Jasielskim, około 2 km na zachód od trasy Jasło – Dębowiec – Folusz. Miejscowość położona jest w dolinie potoku Iwinka, otoczona porośniętymi lasem wzgórzami. Z wyżej położonych terenów roztacza się widok na górę Cieklinę i pasmo Magury Wątkowskiej należącej do Beskidu Niskiego oraz sąsiednią Ostrą Górkę. W 1595 roku wieś położona była w powiecie bieckim województwa krakowskiego i należała do starosty Jana Mniszcha, a dzierżawił ją Piotr Broniowski. Później była w posiadaniu właścicieli Ciekлина.

Dzielec położony jest w dolinie strumienia Bednarka. Od strony południowej Dzielec graniczy z Cieklinem i Bednarką, od strony wschodniej z Duląbką i Radością oraz Pagórką ze strony północnej. W przeszłości wioska Dzielec posiadała tych samych właścicieli co Cieklin. Nazwa Dzielec pochodzi od ukształtowania topograficznego wioski.

Folusz założony została w XVI wieku przez Mniszchów. Później dzielił swoje losy z Cieklinem; był więc w posiadaniu Mniszchów, Stadnickich, czy Norbertanek z Krakowa. W 1939 roku wieś składała się z ponad 100 gospodarstw. Po zakończeniu II wojny światowej, w ramach Akcji Wisła wysiedlono całą ludność łemkowską.

Łazy Dębowieckie w 1435 roku bezprawnie były w posiadaniu wójta Dębowca Mikołaja. Później, razem z Wolą Dębowiecką, Zarzeczem i Majscową należały do starostwa dębowieckiego i podzielały losy Dębowca. Łazy stały się za czasów austriackich własnością hrabiego Maksymiliana Zborowskiego i w rodzinie tej pozostawały do 1861

roku. Kolejnymi właścicielami byli: Józef Zubrzycki, Antoni Zubrzycki, Mieczysław Jordan Stojowski, Florian Ziemiałkowski i Israel Haber, który je rozparcelował.

Majscowa zwana była również Wolą Majscowską. Właścicielem jej, w czasach Długosza, był Janusz Jeszowski herbu Strzemię. Majscowa należała do starostwa dębowieckiego, a właściciele miała takich jak Łazy Dębowieckie.

Pagórek to wieś dzieląca losy z okolicznymi miejscowościami, m.in. Łazami czy Majscową. Jej nazwa jest topograficzna, związana z położeniem wsi.

Radość leży nad potokiem Lasowa i rozciąga się wzdłuż drogi z Jasła do Woli Cieklińskiej. Nazwa wsi pochodzi prawdopodobnie od założyciela Radosta. Z Radości rozciąga się przepiękny widok na górę Cieklinkę. Przez wieś przebiega droga w kierunku Pagórka i Pagorzyny oraz w kierunku Cieklina.

Wola Cieklińska położona jest nad rzeką Bednarką; od zachodu graniczy z górą zwaną Flisz, a od południa z górami Jaszcz i Kiczirka. Nazwa wsi oznacza, że Wola Cieklińska powstała później od Cieklina, jako jego przysiółek. Początkowo nosiła nazwę „Fałatówka”. Kiedy przysiółek stał się odrębną wioską zarządzał nią sołtys. W tym czasie osiedlił się tu ksiądz grekokatolicki. Tak samo, jak Cieklin, wieś należała najpierw do Mniszchów, a później do Stadnickich. Nie wiadomo, kiedy wybudowano tu pierwszą cerkiew, która spłonęła w nieustalonych okolicznościach. Na jej miejscu w 1768 roku zbudowano cerkiew w stylu bizantyjskim, dziś już nieistniejącą. Po rozbiórce Polski Wola ponownie stanowiła jedną całość z Cieklinem, ale od połowy XIX wieku była już wykazywana jako oddzielne sołectwo.

Wola Dębowiecka wzmiankowana była w źródłach na początku XVI wieku, choć zapewne jest starsza. Świadczy o tym nazwa, która oznacza zwolnienie na jakiś czas osadników zakładających nową wieś od pewnych ciężarów. Była to posiadłość królewska, a pozostawała w dzierżawach u różnych rodów magnackich. Mieszkańcy Woli mieli odrabiać pewne roboty na rzecz miasteczka Dębowca. W 1581 roku było we wsi osiem łanów, zagrodnicy i komornicy i jeden rzemieślnik. W 1589 roku żołnierze zaciężni z roty Mikołaja Zebrzydowskiego, zabrali z Woli cztery woły i czterdzieści korcy owsa. Stąd też pochodził żołnierz piechoty wybranieckiej Franciszek Wielgosz, zasłużony w walkach pod Pskowem, gdzie poległ. Następnym żołnierzem był jego brat Matys, który w nagrodę za wiarę i czujność w sprawach rycerskich otrzymał przywilej na wybraniectwo. Po nim przywilej otrzymał Wojciech Wielgosz.

Zarzecze należało do starostwa dębowieckiego i przechodziło te same koleje, co Łazy i Majscowa. W 1581 roku wieś należała do Jerzego Mniszcha.

b. Krajobraz kulturowy.

Krajobraz kulturowy to – zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Gmina Dębowiec położona jest na obszarze Pogórza Jasielskiego, pomiędzy Kotliną Jasielsko-Krośnieńską a pasmem gór Beskidu Niskiego. Teren gminy i jej krajobraz jest urozmaicony. Wzgórza i faliste pagórki poprzecinane są dolinami rzeki Wisłoki i licznych potoków. Wisłoka przepływa od strony wschodniej na odcinku 4,8 km pomiędzy miejscowościami: Dębowiec, Zarzecze i Majscowa. Największe potoki to Bednarka i Iwinka w zachodniej części gminy oraz potok Kłopotnica spływający z gór Beskidu Niskiego do rzeki Wisłoki w części południowo-wschodniej.

Jednym z ważniejszych walorów krajobrazowych gminy jest Magurski Park Narodowy, który wraz z otuliną swoim zasięgiem obejmuje miejscowość Folsz i część wsi Wola Cieklińska. Miejscowości te bezpośrednio przylegają do Beskidu Niskiego. Teren Magurskiego Parku Narodowego obejmuje powierzchnią 19 961,92 ha, kryje bogaty świat roślinny i stanowi ostoję zwierzyny. Lasy z przewagą drzew iglastych porastające okolice Folsza stwarzają korzystny mikroklimat dla tej miejscowości, której dodatkowym walorem są czyste wody potoku Kłopotnica.

W taki naturalny krajobraz wpisuje się działalność człowieka, która na przestrzeni wieków znacznie zmieniała teren obecnie istniejącej gminy Dębowiec, wraz z nowopowstającymi obiektami wiejskiej architektury. Warte zauważenia jest, iż w obecnym krajobrazie dominującymi formami architektonicznymi są bryły kościołów, zarówno te stare, zabytkowe, jak i nowe przykłady architektury współczesnej. Świeckie budynki o charakterze mieszkalnym i gospodarczym znajdują się w każdej miejscowości gminnej. Pierwotnie budowane one były według wcześniej przyjętego założenia. Do dziś większość układów ruralistycznych wiosek jest zatarta, co w głównej mierze spowodowane jest nową zabudową, która nie dostosowuje się do zastanego układu. Wyjątkiem tu jest dawne miasteczko Dębowiec, gdzie do dziś zachowany i czytelny jest pierwotny układ małomiasteczkowy. W szerokorozumiany krajobraz kulturowy wpisują się ponadto założenia dworsko-parkowe, założenia cmentarzy wyznaniowych, wojennych a także kapliczki, figury przydrożne i pomniki. Należy zwrócić uwagę na fakt świadomie komponowanej zieleni, bowiem w przypadku parku zabytkowego zakładany był on według konkretnej myśli przewodniej. Również komponowaną zielenią stanowią zalesienia

terenów polnych oraz zasadzenia drzew w otoczeniu świątyń czy kapliczek. Jeśli chodzi o kapliczki i figury przydrożne, to stanowią one nieodłączne elementy krajobrazu polskiego, a zachowana ich spora ilość na terenie każdej miejscowości gminy ubogaca ich wizerunek i historię.

W krajobraz kulturowy wpisują się ponadto wartości niematerialne. Taką wartością są m.in.: znaki gminy Dębowiec, ale również i tradycja ludowa, kultywowana na terenie gminy przez lokalne stowarzyszenia na licznie organizowanych imprezach, czy spotkaniach.

c. Zabytki nieruchome.

Zabytek nieruchomy to zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Teren gminy Dębowiec obfituje w zabytki nieruchome, do których należą kościoły, kaplice, plebanie, architektura o charakterze świeckim obejmująca domy i budynki użyteczności publicznej, założenia dworsko-parkowe, tradycyjne budownictwo drewniane, a nadto cmentarze wyznaniowe i wojenne.

Poniżej przedstawiono w układzie alfabetycznym opis najcenniejszych zabytków – wpisanych i niewpisanych do rejestru zabytków – z terenu gminy Dębowiec.

Kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła w Cieklinie. Parafia w Cieklinie istniała już przed 1480 r., tak samo jak i kościół. Obecna świątynia jest chronologicznie trzecią budowlą sakralną w miejscowości. W 1897 lub w 1901 roku rozpoczęto budowę nowego kościoła wg projektu wykonanego przez Jana Sas Zubrzyckiego. Prace zakończono w 1903 lub 1904 roku. W 1904 roku nastąpiła konsekracja kościoła przez biskupa przemyskiego Jana Sebastiana Pelczara. Kościół zlokalizowany jest w centralnej części wsi, na wschód od głównej drogi, na prawym brzegu rzeki Bednarki. Orientowany, z lekkim przesunięciem osi w kierunku północnego-wschodu. Świątynia prezentuje estetykę neoromańską. Wybudowana została na planie krzyża łacińskiego, o urozmaiconym rysunku. Kościół jest trójnawowy (nawy trójprzęsłowe), o oktagonalnym przecięciu się nawy głównej i transeptu. Prezbiterium zakończone jest półkoliście; od

południa flankuje je kaplica otwarta na transept, a od północy zakrystia. Kościół jest świątynią halową, o masywnej i rozczłonkowanej bryle. Fasada posiada formę niewysokiej wieży, przykrytej strzelistym ostrosłupowym hełmem, u którego podstawy ustawiono narożne sterczyny i niewielkie facjatki. Wieża flankowana jest przez parę niższych półwieżyczek. Nawa główna, prezbiterium i transept są równej wysokości. W miejscu skrzyżowania nawy i transeptu zlokalizowana jest sygnaturka. Prezbiterium zakończone zostało wyraźnie niższą absydą. Zakrystia i odpowiadająca jej od południa kaplica mają wysokość zbliżoną do wysokości naw bocznych. Od wschodu do ściany zakrystii dostawiony jest nieduży przedsionek; podobnie do ściany kaplicy przylega niewielka absyda. Nad nawą główną, częścią prezbiterium, transeptem oraz przedsionkiem zastosowano dachy dwuspadowe, nad absydami zbliżone do półstożków; nad bocznymi półwieżyczkami ostrosłupowe hełmy. Kościół jest budowlą murowaną z zewnątrz z piaskowca, a od wewnątrz z cegły. Oprócz hełmu wieży, który w całości wykonany został z kamienia, pozostałe pokrycia dachów wykonane są z blachy. Fasada jest jednowieżowa z bocznymi półwieżyczkami, zdominowana przez monumentalny portal bliźniaczy – o uskokowych, dekoracyjnych archiwoltach, zwieńczony wysoką wimpergą z centralnie umieszczoną rozetą. W półwieżyczkach znajdują się biforia. Elewacje boczne są oszkarpowane, obwiedzione pasami z cegły, fragmentarycznie ceglanyymi fryzami ząbkowymi, zwieńczone fryzem podokapowym ze stylizowanych kroksztynów. Podobnie dekorowana jest elewacja tylna, w której dodatkowo zastosowano cegłę do podkreślenia otworów okiennych. Elewacje wschodnia zakrystii i kaplicy zwieńczone są krenelażowymi półszczytami. Wewnątrz wysoka nawa główna została otwarta na niskie nawy boczne arkadami na kamiennych kolumnach, nad którymi umieszczono potrójne, ślepe blendy. Na ścianach skrzyżowania nawy i transeptu umieszczono konchowe nisze, w których ustawiono rzeźby. Nawy przekryte są sklepieniami krzyżowymi. Na ich przecięciu zastosowano sklepienie krzyżowo-żebrowe. Łuki sklepień naw bocznych wsparte zostały m.in. na kamiennych półkolumnach umieszczonych na ścianach naw. Ściany boczne prezbiterium dekoracją nawiązują do nawy głównej. Z prezbiterium dwa kamienne portale prowadzą do zakrystii i kaplicy.

Plebania parafialna w Cieklinie. Budynek plebanii powstał według wszelkiego prawdopodobieństwa równocześnie z budową obecnie istniejącego kościoła, lub niedługo po zakończeniu jego budowy. Obiekt usytuowany jest w kierunku północno-wschodnim od kościoła. Fasadą skierowany jest na zachód, do drogi dojazdowej doń prowadzącej. Niewielki budynek posiada rzut prostokąta, z niewielkim ryzalitem od frontu oraz

przybudówką w formie ganka przy południowym boku. Plebania budowana jest z cegły, na kamiennym cokole, z kamiennymi detalami architektonicznymi. Przykryta jest dachem siodłowym, z dachówką ceramiczną. Elewacja frontowa jest jednokondygnacyjna i czteroosiowa. Wzbożona jest ryzalitem zwieńczonym od góry trójkątnym szczytem ozdobionym czworobocznymi sterczynami. Obecnie plebania nie pełni swej pierwotnej funkcji; stanowi wartościowy przykład architektury mieszkalnej powstałej w początkach XX wieku, o eklektycznych formach stylowych.

Cmentarz rzymskokatolicki w Cieklinie usytuowany jest w odległości około 600 metrów od kościoła, położony jest wśród pól. Założony został zapewne w pierwszej połowie XIX wieku, zgodnie z panującą w końcu XVIII wieku w Europie akcją likwidacyjną cmentarzy przykościelnych. Wówczas to, zgodnie z zarządzeniem władz austriackich z roku 1784, zaczęto przenosić oraz zakładać nekropolie w nowych miejscach. Cmentarz ciekliński założony został na planie kwadratu, z czterema przecinającymi się alejami. Ogródzony jest metalowym ogrodzeniem. W jego północnej części znajduje się współczesna kaplica cmentarna. Najstarszy zachowany nagrobek na terenie nekropolii pochodzi z 1881 roku. Ponadto na jego terenie zachowało się bardzo dużo piaskowcowych przykładów wartościowych pomników, powstałych głównie w pierwszych latach XX wieku. Z końca XIX wieku również można napotkać pojedyncze przykłady.

Cmentarz wojenny nr 12 w Cieklinie usytuowany jest w przysiółku Józefów, przy granicy z miejscowością Dobrynią. Obiekt znajduje na łące, w odległości około 600 m na wschód od asfaltowej drogi. Na cmentarzu znajduje się zbiorowa mogiła 250 rosyjskich żołnierzy poległych podczas bitwy o Cieklin stoczonej w dniach 4-5 maja 1915 roku. Obiekt założony jest na planie długiego, wąskiego prostokąta o powierzchni 158 m², otoczony kamiennym murem. Przy ogrodzeniu stoją dwa drewniane krzyże prawosławne. Nekropolię zaprojektował niemiecki inżynier budowlany Johann Jäger.

Cmentarz wojenny nr 13 w Cieklinie zaprojektowany został przez Johanna Jägera. Wkomponowany jest w otaczający krajobraz obiekt znajduje na łące w odległości około 200 m od drogi asfaltowej, jest widoczny z daleka. Cmentarz ma formę pojedynczej mogiły zbiorowej – kurhanu otoczonego kamiennym murkiem, na którym od strony wschodniej wbudowany został pomnik w formie trójramiennego kamiennego krzyża lotaryńskiego. Pod nim znajduje się współczesna tablica pamiątkowa z następującym napisem: „OBCĄ WAM BYŁA ZIEMIA NA KTÓREJ WALCZYLIŚCIE, TERAZ JEST WAM DROGĄ I OBEJMUJE WAS JAK MATKA TU SPOCZYWA SZER. IWAN CZECHOWICZ + 24.04.1917 ORAZ 102 NIEZNANYCH ŻOŁNIERZY ROSYJSKICH

POLEGLYCH W CZASIE I WOJNY ŚWIATOWEJ”. Na cmentarzu pochowanych jest 103 rosyjskich żołnierzy z III Korpusu Kaukaskiego, poległych 4–5 maja 1915 w czasie bitwy o Cieklin.

Cmentarz wojenny nr 14 w Cieklinie położony jest na stokach góry Cieklinki, na wschodnim skraju lasu „Sośnina”. Projektant urządzenia cmentarza, Johann Jäger stworzył bardzo unikatowe założenie cmentarne, jedyne w swoim rodzaju na Podkarpaciu – kalwarię. Biegnącą na przestrzeni blisko 2 km drogą, połączył dwa cmentarze i pięć mogił zbiorowych rozproszonych po lesie porastającym wzgórze. Przy wejściu ustawiono kamienną kaplicę krytą stromym, gontowym dachem. We wnętrzu pierwotnie umieszczone były witraże oraz tablice o treści: „DURCH DIESEN WALD IST DER TOD GEGANGEN HATGARBEN JUNGER LEBEN GEMÄHT. FOLGT SEINEM WEGE UND SÄT ALLES NEUE GLÜCK, DAS IHR EMPFANGEN VON DES FRIEDENS SONNE AUF DIE EINSAMEN HÜGEL, DAß SIE IN BLÜTEN PRANGEN UND IN DES WELTENFRÜHLINGS WONNE”. tłum. „PRZEZ TEN LAS PRZESZŁA ŚMIERĆ KOSZĄC SNOPY MŁODEGO ŻYCIA. IDŹCIE JEJ ŚLADAMI I SIEJCIE NOWE SZCZĘŚCIE, KTÓRYM WAS OBDARZYŁO SŁOŃCE POKOJU, NA TYCH SAMOTNYCH WZGÓRZACH BY KWIATAMI ZALŚNIĘŁO I WIOSNĄ DLA ŚWIATA”. Wokół kaplicy i w niewielkiej odległości od niej, już w lesie znajdują się mogiły indywidualne i zbiorowe. Otoczone kamieniami z drewnianymi krzyżami nagrobnymi (pole grobowe 14F). Dalej w lesie umiejscowione są zbiorowe mogiły, urządzone tak samo, w których pochowano niezidentyfikowanych żołnierzy rosyjskich (14 B-E). Każda z mogił otoczona jest osobnym ogrodzeniem w formie drewnianego płotu na słupkach. Na przeciwnym krańcu „kalwaryjskiej” drogi założony został cmentarz żołnierzy niemieckich (pole grobowe 14). Na większości mogił znajdują się drewniane krzyże, natomiast w rogach cmentarza ustawione są nagrobki w formie pnia z piaskowca. Kwatery otoczone są ogrodzeniem z kamiennymi słupami i drewnianymi przęsłami. Natomiast poszczególne mogiły masowe otoczone są drewnianym parkanem, harmonizującym z leśnym otoczeniem. Ogólnie na całym założeniu cmentarnym spoczywa 545 żołnierzy, niemieckich (103) i rosyjskich (442) w 21 grobach masowych i 60 pojedynczych.

Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła w Dębowcu. Obecny kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła w Dębowcu jest prawdopodobnie czwartą świątynią powstałą na potrzeby tutejszej parafii. Wcześniejsze kościoły były drewniane. W 1838 roku przystąpiono do budowy obecnie istniejącej świątyni; kamień węgielny

poświęcił bp Michał Korczyński. Kościół budowali parafianie, płyty kamienne zwożono znad Wisłoki z Majscowej. Pierwotnie planowano przykrycie świątyni sklepieniem kolebkowym, stąd grube mury i zachowane wewnętrzne filary w nawie. Po wystawieniu murów obwodowych odstąpiono od tego zamiaru ze względu na brak funduszy. Położono strop drewniany, a grubość filarów przy prezbiterium wykorzystano na pomieszczenia, w których obecnie znajduje się spowiednica od strony zakrystii i kotłownia przy dawnym składziku. Kościół przykryto dachem gontowym; kościół w stanie surowym wybudowano w roku 1842. W 1848 roku ukończono budowę świątyni. Kościół znajduje się w centralnej części wsi, w zakolu głównej ulicy prowadzącej z rynku do drogi Niegłowice-Osiek; w bliskim sąsiedztwie starej drewnianej zabudowy małomiasteczkowe. Kościół usytuowany jest na plateau, uformowanym na łagodnym stoku wzgórza miejskiego, od południowego wschodu ujętym betonowym murem oporowym. Plac, na którym stoi kościół jest płaski o owalnym obrysie, wokół ogrodzony murem. W jego obwodzie, na osi kościoła jest brama wejściowa z murowanymi słupami i skrzydłami ażurowymi. Kościół jest orientowany, w krajobrazie wsi wieża kościelna stanowi wyraźną dominantę. Kościół murowany jest z kamienia łamanego, mury są otynkowane z zewnątrz i wewnątrz. Dekoracje architektoniczne wykonane są w cegle i otynkowane. Mury obwodowe są grube, wzmocnione od wewnątrz filarami przyściennymi. Mury wieży dzwonnej dodatkowo są pogrubione. Wnętrza przekrywają stropy drewniane, belkowe płaskie kasetonowe z fasetą; w zakrystii i składziku są to sklepienia żaglaste, w kruchcie i przedsionku stropy płaskie. Więźba dachowa jest drewniana, konstrukcji storczykowej. Hełm wieży dzwonnej i sygnaturki posiada konstrukcję słupowo-zastrzałową. Pokrycie dachu jest blaszane. Kościół założony jest na rzucie symetrycznym, ma plan wydłużonego prostokąta; prezbiterium o rzucie kwadratu jest prosto zamknięte, jednoprzęsłowe. Po jego bokach znajdują się analogiczne kwadratowe zakrystia i składzik dostępne z prezbiterium. Nawa jest prostokątna i nieco szersza od prezbiterium jednoprzestrzenna. Chór muzyczny znajduje się przy ścianie zachodniej, obejmuje całą szerokość nawy i posiada trzy przęsła. Na osi kościoła znajduje się wieża wysunięta przed lico fasady, jest ona kwadratowa, od strony północnej posiada klatkę schodową o rzucie koła. Bryła kościoła jest zróżnicowana przestrzennie i co do wysokości. Kościół jest jednonawowy i jednowieżowy, z wieżą na osi fasady i sygnaturką. Nawa przykryta jest dachem dwuspadowym, prezbiterium jest nieco niższe i nakryta dachem dwuspadowym. w partii nawy, bliżej prezbiterium, osadzona jest sygnaturka o dość smukłych proporcjach, sześcioboczna, trójkondygnacyjna. Posiada prosty tambur, z profilowanym gzymsem, węższą latarnię ślepą zdobioną

blendami, zwieńczoną mocno profilowanym gzymsem. Całość przykrywa cebulasty, spłaszczony hełm zakończony kulą i krzyżem. Elewacje kościoła są gładko tynkowane, cokół posiada różną wysokość. Elewacje korpusu nie posiadają zdobień; wieńczy je gzymś profilowany, wydatny. Wnętrze ma układ salowy, filary wewnętrzne, wysokości parapetu chóru, przykryte są głowicami kostkowymi, tworzącymi postumenty dla figur czterech ewangelistów. Strop z fasetą wypełnia polichromia figuralna o kompozycji ramowej; oszczędna dekoracja malarska architektoniczno-ornamentalna zdobi ściany i wnęki okienne.

Budynek plebanii w Dębowcu znajduje się na przedmieściu południowym, przy dawnej ulicy Świętokrzyskiej; na terenie dawnego folwarku plebańskiego. Budynek jest murowany, piętrowy, kryty blachą. Elewacje zachowują pierwotny wygląd, z elementami dekoracyjnymi skromnej secesji. Plebania wybudowana została w 1912 roku, staraniem ks. Zygmunta Męskiego. Zastąpiła poprzedni budynek plebani, drewniany, usytuowany w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła. Plebania założona jest na rzucie zbliżonym do kwadratu; tworzą go dwa człony ułożone prostopadle względem siebie. Od strony południowej budynek posiada dwie kondygnacje, nakryty jest dachem dwuspadowym na osi wschód-zachód. Od strony północnej budynek jest parterowy przykryty również dachem dwuspadowym na osi północ-południe. Plebania częściowo jest podpiwniczona, posadowiona jest na cokole obłożonym kamienną okładziną. Elewacje są gładko tynkowane, zdobione skromną dekoracją architektoniczną, w formie gzymsów, boniowań w narożach i opasek okiennych. Obiekt od strony wschodniej posiada werandę wysuniętą nieznacznie przed lico budynku.

Zespół klasztorny księży Misjonarzy Saletynów w Dębowcu. W 1910 roku ordynariusz przemyski, ks. biskup Józef Sebastian Pelczar wydał zgodę na osiedlenie się Księży Misjonarzy Saletynów w Dębowcu oraz na założenie we wsi Szkoły Apostolskiej. Na potrzeby zgromadzenia zakupiono część dawnego majątku hrabiego Floriana Ziemiałkowskiego. W dniu 13.08.1910 roku zawarty został z Gminą Dębowiec kontrakt kupna – sprzedaży, mocą którego za 23 500 koron ks. Salomon Schalbetter, rektor zakładu wychowawczego saletynów w Puźnikach nabył dla zgromadzenia resztówkę podworską o powierzchni 3,88 ha, składającą się z parceli zabudowanej dworem Zborowskich, pochodzącym z 1780 roku, stajnią, stodołą i spichlerzem usytuowanym w lamusie, pozostałości starszego dworu Mniszchów, oraz podworskiego parku. Budowa klasztoru zainicjowana została w dniu 7 września 1910 roku, kiedy to poświęcono kamień węgielny pod budowę domu zakonnego. Niezwłocznie przystąpiono do jego budowy według

projektu architekta diecezjalnego, inż. Stanisława Majerskiego z Przemyśla. Budynek czterokondygnacyjny, z licowanej cegły, miał służyć dla potrzeb szkolnych, na mieszkania księży oraz sypialnie dla wychowanków. Do budynku z północnej strony dobudowano kaplicę Matki Bożej Saletyńskiej, a w ołtarzach umieszczono obrazy krakowskiej malarki Matyldy Meleniewskiej. Klasztor dębowiecki stał się macierzystym domem zgromadzenia i głównym ośrodkiem kultu Matki Bożej Saletyńskiej w Polsce. Tu też uruchomione zostało Małe Seminarium. W czasie I wojny światowej klasztor zajmowali Rosjanie, Austriacy, a także legionści pod dowództwem Józefa Hallera. W zabudowaniach klasztornych funkcjonowały koszary oraz szpital wojskowy. Po zakończeniu wojny Saletyni przystąpili do dalszego szerzenia kultu Matki Bożej Saletyńskiej, w 1926 roku sprowadzili do Dębowca figurę Matki Bożej Saletyńskiej w pozycji płaczącej, wykonaną w Poznaniu przez Władysława Marcinkowskiego. Umieszczono ją w kaplicy klasztornej. Dwa lata później saletyni otwarli Wyższe Seminarium Duchowne, a w 1929 roku wybudowali kalwarię saletyńską, obrazującą trzy fazy objawienia. Dla jej potrzeb sprowadzili z Lyonu figury Matki Bożej Saletyńskiej, dzieci, a także stacje drogi krzyżowej. W trakcie działań II wojny światowej klasztor zajęty był przez okupanta, jego mieszkańców dotknęły represje, także połączone z aresztowaniami. Nie przeszkodziło to jednak czynnemu włączaniu się w tajne nauczanie, pomoc mieszkańcom, a także działalność podziemną. Ofensywa styczeniowa znacznie uszkodziła zabudowania klasztorne – uległ znacznemu zniszczeniu „stary pałac”, dach i ściany kościoła oraz zabudowania klasztorne. Mimo to zaraz po zakończeniu działań wojennych Saletyni użyczyli pomieszczeń dla zorganizowania koedukacyjnego gimnazjum państwowego. Otworzyli także niższe seminarium oraz wznowili działalność wydawniczą. W 1950 roku władze państwowe dokonały zaboru majątku klasztornego – 8,05 ha gruntu, zabudowań gospodarczych, inwentarza żywego i martwego; rozwiązały nadto prywatne liceum, powstałe na bazie gimnazjum, a także zarekwirowały maszyny drukarskie. Dwa lata później zarekwirowały budynek klasztorny, w którym utworzono sanatorium, szpital, a później dom pomocy społecznej. Klasztor został zwrócony saletynom dopiero w 1992 roku (w latach 1984–1986 zakonnicy zbudowali nowy dom zakonny). W dniu 16.03.1936 roku Saletyni przystąpili do budowy kościółka Matki Bożej Saletyńskiej według projektu lwowskiego architekta inż. Witolda Wincentego Rawskiego. Zaprojektował on budowlę jednonawową, zakończoną absydą, z dwoma kaplicami bocznymi. Pod kościołem zlokalizowana została krypta, wykorzystywana później dla celów kultowych. Budynek, ostatecznie z 28. metrową fasadą, stanął tuż przed II wojną światową. W czerwcu 1939

roku w niszy fasady umieszczona została kamienna figura Matki Bożej Saletyńskiej wykonana przez Piotra Kędzierskiego z Krosna. Uroczyste poświęcenie kościoła miało miejsce we wrześniu 1941 roku i dokonał go proboszcz dębowiecki i dziekan żmigrodzki ks. Franciszek Kasak. W ołtarzu głównym znalazła miejsce wykonana z drewna lipowego przez Kędzierskiego, polichromowana figura Matki Bożej Saletyńskiej w postawie stojącej. Do prawej części nawy przylega zakrystia, oratorium oraz krużganek łączący kościół z klasztorem. W 1954 roku Saletyni przystąpili do remontu kościoła klasztorowego, po zniszczeniach wojennych. Remont połączony był z rozbudową świątyni, a prace prowadzone były według planów prof. Jana Budziły z Krakowa. Kościół wyposażony został w nowy wystrój: wykonane w Krakowie żyrandole i balaski /pracownia Władysława Oremusa/, witraże i okno chóru projektu prof. Budziły wykonała firma Żeleński w Krakowie, organy firmy Wacława Biernackiego z Krakowa, a także ławki i stalle. W 1958 roku ustawiono ołtarze zaprojektowane przez prof. ASP w Krakowie, rzeźbiarza i ceramika Franciszka Kalfasa, a wykonane w kamieniu przez Edwarda Kosia z Pułanek. Nowa figura zastąpiła poprzednią, która została przeniesiona do Rzeszowa, gdzie odbiera cześć w kościele saletyńskim i ukoronowana została koronami diecezjalnymi. Ustawiono także ołtarze boczne poświęcone św. Marii Goretii i św. Antoniemu z Padwy, także projektu prof. F. Kalfasa i wykonane przez E. Kosia. Same ołtarze wykonał Mieczysław Ochojski z Krakowa. Także według projektu F. Kalfasa wykonana została nowa figura Matki Bożej Saletyńskiej płaczącej i w 1960 roku umieszczona w kaplicy kościelnej, zastępując poprzednią, przekazaną do kościoła saletyńskiego w Gdańsku. Jest ona kopią figury z La Salette. Wykonał ją w drewnie lipowym E. Koś, a polichromował malarz Józef Jura z Wadowic. Konsekracji kościoła w trakcie odpustu wrześniowego w roku 1966 dokonał ordynariusz przemyski bp Ignacy Tokarczuk. Przy tej okazji umieszczono w przedsionku tablice pamiątkowe.

Szpital Ubogich w Dębowcu. Historia szpitala ubogich w Dębowcu sięga co najmniej 1595 roku. Wówczas na utrzymanie szpitalałożył wojewoda, zaś dodatkowy dochód zapewniały datki mieszczan. Wizytacja z 1602 roku zawiera informację, że w szpital usytuowany był przy „drodze królewskiej”; nie jest pewne, czy lokalizacja ta pokrywa się z obecnym usytuowaniem budynku. W 1625 roku wojewodzina i starościna dębowiecka Helena z Tarłów Mniszkowa uposażyła przytułek w 17 mórg pola, dom drewniany o czterech izbach, ogród i przeznaczyła kapitały na jego utrzymanie. Wizytacja z 1747 roku lokalizuje szpital naprzeciw kościoła, czyli niewątpliwie na obecnym miejscu. O prawa do szpitala dopominali się także miejscowi mieszczanie, powołując się na udział

w jego utrzymaniu. W dniu 7 marca 1822 roku wielki pożar zniszczył Dębowiec, także szpital prawdopodobnie uległ uszkodzeniu. Na mapie katastralnej z 1851 roku narys szpitala pokrywa się z obecnie istniejącym budynkiem. Na belce stropowej w budynku znajduje się obecnie zabieleny napis: „Miłość chrześcijańska R.P. 1876 11 lipca”. Po 1945 roku przytułek przeszedł na własność gminy i zapewne wtedy został pokryty blachą. Od kilkunastu lat jest niezamieszkały. Szpital usytuowany jest w linii zabudowy drogi wiodącej do kościoła parafialnego i obok kościoła w stronę drogi Jasło-Żmigród. Budynek ustawiony jest na osi północny zachód – południowy wschód. Z frontu znajduje się wąski ogródek, ogrodzony od ulicy drewnianym płotem. Budynek wykonany jest na podmurowaniu z kamienia ciosanego; jest drewniany konstrukcji zrębowej na jaskółczy ogon. Z zewnątrz szpary między belkami zalepione są gliną. Dach ma więźbę jętkową, pokryty blachą. Budynek założony jest na rzucie prostokąta, dwutraktowy, z sienią przelotową na osi. Na połączeniu traktów w sieni znajduje się komin na półkolistej arkadzie. Budynek jest parterowy, na pod murowaniu; przykrywa go dach siodłowy dwuspadowy z minimalnie nadwieszonymi szczytami. Podmurówka posiada niewielką odsadzkę. Okapy są głęboko cieniujące, podszalowane, na ukośnie ściętych końcówkach belek stropowych. W narożnikach znajdują się wydatne rysie. Elewacja frontowa jest pięcioosiowa, z drzwiami na osi. Okapy podszalowane są na ukośnie podciętych końcówkach belek stropowych. W narożu południowo-wschodnim widoczny ryś. Nad drzwiami jest czterodzielne nadświetle; okna są prostokątne, dwukwaterowe, czterodzielne, w opaskach profilowanych. Wnętrze przekrywają stropy belkowe. W izbie południowo-wschodniej znajduje się piec kuchenny z kapą i zapiekiem. Drzwi do izby południowo-wschodniej są płycinowe z kowalską klamką; drzwi wejściowe z trzech desek, szponowe.

Dom nr 111 w Dębowcu. Budynek usytuowany jest w bliskim sąsiedztwie kościoła parafialnego; z drugiej strony sąsiaduje ze szpitalem ubogich. Zbudowany został około 1830 roku według wszelkiego prawdopodobieństwa, jako plebania. W 1880 roku dom zakupił Jan Pawłowski; w rękach tej rodziny budynek pozostawał aż do ostatnich lat. Dom ustawiony jest kalenicowo, na osi dłuższej północny-zachód – południowy-wschód. Budynek od ulicy oddziela wąski ogródek. Drewniany budynek osadzony jest na kamiennym podmurowaniu; posiada konstrukcję zrębową na „jaskółczy ogon”. Ściany zewnętrzne są bielone; dach czterospadowy. Od strony południowej znajduje się ganek wsparty na czterech słupach drewnianych, z daszkiem dwuspadowym. Dom posiada rzut prostokąta, jest dwutraktowy; na krótszej osi znajduje się sień przelotowa, a po jej obu

stronach pomieszczenia. Zachodnia część budynku jest podpiwniczona; piwnice są kamienne, sklepione beczkowo. Budynek jest parterowy. Elewacja południowa (fasada) jest pięćosiowa, pozostałe są jednoosiowe. Okap dachu od spodu obity jest deskami, trójkątny szczyt ganku szalowany jest pionowo i wykończony dołem rzeźbioną listwą. Wewnątrz znajduje się sień i trzy pokoje; pomieszczenia te mają stropy belkowe i podłogi z desek (w dwóch pomieszczeniach frontowych parkiet polski). W kuchni znajduje się tynkowany piec ceglany z okapem i piecem chlebowym. drzwi wejściowe klatkowe nabijane ćwiekami w elewacji frontowej ganek wsparty na czterech słupach.

Budynek dawnej szkoły w Dębowcu usytuowany jest w centrum miejscowości. Wybudowany został w 1903 roku staraniem ówczesnego proboszcza dębowieckiego i wielkiego społecznika ks. Zygmunta Męskiego. Stoi w miejscu łączonym w tradycji z lokalizacją szubienicy. Budynek zastąpił poprzednią siedzibę szkoły, drewnianą, stojącą na tzw. placu szkolnym, po drugiej stronie drogi. W budynku tym mieściła się szkoła podstawowa aż do przeniesienia jej do nowej siedziby. Obecnie w budynku funkcjonuje posterunek policji, poczta, a także świetlica Gminnego Ośrodka Kultury oraz siedziba Stowarzyszenia Miłośników Dębowca i Okolicy. Budynek powstał, jako murowany, parterowy, o trzech salach naukowych i z mieszkaniem dla kierownika. Później został nieco przekształcony poprzez dobudowanie piętra. Obecnie jest on dwukondygnacyjny, kryty dachówką, w części z licowanej cegły. Szkoła założona jest na planie wydłużonego prostokąta, elewacją frontową zwrócona do ulicy. Przykrywa ją dach czterospadowy, po bokach przechodzący w dwa dachy naczółkowe prostopadle ułożone względem głównego. Dwukondygnacyjne elewacje są wielosiowe; w części dolnej są one tynkowane i ozdobione ceglanyymi elementami w formie lizen, czy opasek okiennych. Górna kondygnacja utrzymana jest w ceglany wątku z jasnymi tynkowanymi wstawkami. Kondygnacje oddziela wydatny i profilowany gzyms kordonowy.

Dwór (?) / łamus (?) w Dębowcu. Budynek jest określany, jako najstarszy z zabudowań podworskich; zapewne sięga czasów istnienia tu w XVI wieku obronnego zamku. Trudno dziś jednoznacznie określić jego pierwotną funkcję. Budynek usytuowany jest na dawnym wzgórzu zamkowym, na skraju stromej obronnej skarpy. Murowany jest wapieniaki i cegły, tynkowany. Założony został na rzucie kwadratu; jest jednopiętrowy, podpiwniczony; przykryty połową dachu czterospadowego, pobitego blachą. Elewacje są gładko tynkowane, bez podziałów i dekoracji architektonicznej. Ściany wschodnia i zachodnia w obydwu kondygnacjach, a północna na pierwszym piętrze posiadają po dwie osie okienne. Otwory okienne są małe, prostokątne, bez obramień. Od południa do

budynku dobudowany jest obiekt mieszkalny, utrzymany w lipcu elewacji lamusa, nieco od niego jest wyższy, przykryty dachem naczółkowym. Od północy do lamusa przylega parterowa dobudówka, zadaszona pulpitowo. Wejście do budynku znajduje się w ścianie zachodniej poprzez prowizoryczny przedsionek. Wnętrze we wszystkich kondygnacjach jest jednoprzestrzenne. Piwnice sklepione są kolebkowo; na parterze znajduje się strop belkowy pierwotny z bali dębowych; na pierwszym piętrze strop oszalowany.

Zajazd w Dębowcu, zwany również rotmistrzówką jest jedynym budynkiem pochodzącym z poprzedniej zabudowy rynku. Powstał w końcu XVIII wieku. Niegdyś należał do miejscowego dworu i był siedzibą rotmistrza. Później mieścił także gospodę. Zachował pierwotny układ w tym szeroką sień. Budynek zajazdu znajduje się przy rynku, posiada numer 67. Zbudowany został w połowie XVIII wieku. Składa się z dwóch części: część starsza jest drewniana, konstrukcji wieńcowej oraz część nowsza zbudowana w pierwszej połowie XIX wieku, murowana z kamienia łupanego. Wnętrza obecnie są przekształcone. Dawny zajazd usytuowany jest przy wschodniej pierzei rynku. Założony jest na planie prostokąta. Nowsza część znajduje się od strony rynku. Część drewniana jest modrzewiowa o konstrukcji wieńcowej z ostatkami na obłap. Całość przykryta jest dachem dwuspadowym, pokrytym blachą. Fasada zwieńczona jest trójkątnym szczytem, wydzielonym gzymsem profilowanym. W narożnikach szczytu znajdują się małe sterczyny. W szczycie znajdują się dwa okna prostokątne, a nad nimi okullus. Wnętrza są dwutraktowe, z szeroką sienią przelotową, obecnie przydzieloną i otwierającą się na zewnątrz od strony rynku dwuskrzydłowymi drzwiami. Od strony podwórza znajdują się drzwi starsze, szerokie wrota. Stropy wewnątrz są płaskie, w sieni znajdują się kolebkowe sklepienia.

Cmentarz rzymskokatolicki w Dębowcu usytuowany jest przy skrzyżowaniu dróg do Woli Dębowieckiej i Folusza. Teren jego jest stosunkowo płaski, znajduje się na niewielkim wzniesieniu. W obecnym miejscu cmentarz parafialny zlokalizowany został na mocy dekretu cesarza Austrii Józefa II z 1783 roku, w którym ze względów sanitarnych zakazał grzebania zmarłych na terenach przykościelnych i w kryptach świątyń w obrębie miast. Teren cmentarza został wytypowany poza ówczesnym miastem, na krańcu przedmieścia południowego, wokół istniejącego tu od dawna drewnianego kościoła pw. Św. Krzyża. Cmentarz ten zastąpił dotychczasowy, usytuowany w centrum miasta, wokół kościoła farnego. Pochówki na tym terenie miały miejsce jednak jeszcze przed 1783 rokiem. Chowano tu zmarłych w niełasce Kościoła i takie przypadki udokumentowane zostały w już w 1770 i 1773 roku. Późniejsze pochówki systematycznie poszarzały teren

cmentarza, zajmując przestrzeń pomiędzy rozwidleniem dróg. Cmentarz posiada plan wielokąta, z centralnie usytuowaną kaplicą. Rozplanowanie jego jest alejowe, kwaterowe. Płaski teren cmentarza jest ogrodzony. Najstarszy nagrobek datowany jest na 1803 roku. Kamienne pomniki o charakterze zabytkowym usytuowane są głównie wokół kaplicy. Zachowanych ich jest kilkadziesiąt, pochodzą z okolicznych warsztatów kamieniarskich, ale także i z Jasła i z Krakowa. W południowej części cmentarza parafialnego, niegdyś na jego skraju, ulokowany został cmentarz ofiar I wojny światowej. Jest on jednym z 6 zlokalizowanych na terenie gminy Dębowiec. Cmentarz ten, podobnie jak wszystkie okoliczne, projektował Johann Jäger. Pierwotnie cmentarz zawierał 11 grobów pojedynczych i 6 grobów masowych. Kryły one w większości bezimienne ciała żołnierzy austriackich, rosyjskich i niemieckich. Oryginalny układ przestrzenny nie zachował się. Napór cywilnych pochówków, szczelnie otaczających kwaterę spowodował jej ścieśnienie. Obecnie ma ona formę dwóch rzędów mogił przedzielonych aleją, wejście znajduje się z boku. Na grobach ustawione są lekkie żeliwne krzyże w betonowym cokole oraz krzyże patriarchalne projektu Jana Szczepkowskiego wieńczące groby żołnierzy rosyjskich. Ze względu na zmniejszenie pola grobowego, pierwotnie indywidualne krzyże skomasowano. Akcent centralny stanowi wysoki drewniany krzyż na kamiennym postumencie, przykryty daszkiem blaszanym. Całość ogrodzona jest kamiennymi słupami połączonymi metalowymi rurami. W centrum cmentarza znajduje się murowana kaplica cmentarna pw. świętego Krzyża, wybudowana w 1869 roku w miejsce poprzedniego kościoła, zniszczonego wraz ze znaczną częścią Dębowca pożarem w 1823 roku. Początki kościoła w tym miejscu są znacznie starsze; niektóre źródła wskazują na jego pierwotnie misyjny charakter. Kaplica murowana jest z kamienia łupanego i cegły, na zewnątrz jest tynkowana. Wzniesiona została na podmurówce; założona jest na rzucie prostokąta, z węższym trójkątnie zamkniętym prezbiterium i przylegającą do niej zakrystią. Budowla nakryta jest dachem dwuspadowym, blaszanym; przedsionek w górnej partii przechodzi w wieżę nakrytą blaszanym ostrosłupem. Fasada ujęta jest lizenami na narożach. Drzwi wejściowe posiadają prostokątny kształt, górą zamknięty łukiem ostrym. Wieża wydzielona jest gzymsem profilowanym, pośrodku jej ściany frontowej znajduje się wąskie okno, zamknięte półkuliście. Okna w nawie zamknięte są ostrołukowo, są wielopolowe. Wnętrza przekrywa strop zwierciadlany, polichromowany. We wnętrzu kaplicy, w ołtarzu znajduje się pochodzący z poprzedniego kościoła krucyfiks uratowany z pożaru z narażeniem życia przez mieszkańców Łazów. Pod zakrystią lub prezbiterium jest miejsce spoczynku byłego proboszcza Walentego Madejskiego zmarłego w 1864 roku,

a pod posadzką zakrystii spoczywają szczątki Juliana Żuławy – wikarego, który utonął w wezbranych wodach Wisłoki w 1911 roku. Na ścianie zakrystii eksponowane są tablice poświęcone pochodzącym z Dębowca kapłanom, a na ścianie prezbiterium znajduje się tablica upamiętniająca ofiary II wojny światowej.

Cmentarz choleryczny w Dębowcu zlokalizowany jest na zachód od zabudowań, w lesie, po lewej stronie drogi wiodącej w kierunku Łazów Dębowieckich i Osobnicy. Znajduje się na skarpie, powyżej drogi. Jest upamiętniony krzyżem. Pierwotnie był większy, do dziś zachował się jedynie jego fragment. Nekropolia epidemiczna została upamiętniona tablicą pamiątkową, ustawioną dzięki staraniom członków Stowarzyszenia Miłośników Dębowca i Okolicy. Cholera w XIX wieku Dębowiec i jego okolice pustoszyła przynajmniej trzykrotnie. Pierwszą znaną jej epidemię zanotowano w latach 1848-1849, kolejną w 1873 i ponownie w 1884 roku. Początkowo ofiary zarazy grzebano na cmentarzu parafialnym przy kaplicy pw. św. Krzyża. Rosnąca liczba zmarłych i obawa przed rozszerzenia się epidemii spowodowały zarządzenie władz austriackich obligujące do urządzenia osobnych miejsc pochówków poza granicami miast i wsi. Zarządzeniem tym polecano ponadto niezwłoczne grzebanie zmarłych, przez zaniechaniu ceremonii pogrzebowych w kościołach i ograniczenie ich do minimum na miejscu pochówku. Na mocy tego zarządzenia w połowie XIX wieku urządzony został cmentarz choleryczny dla mieszkańców Dębowca. Jego pierwotny obszar obejmował cały wzniesienie, pomiędzy drogą a strumieniem, zajęty później w części na potrzeby funkcjonującej w sąsiedztwie cegielni oraz na poszerzenie drogi. Obecnie miejsce pochówków upamiętnia jedynie krzyż, niegdyś stojący w centrum cmentarza.

Cmentarz greckokatolicki w Woli Cieklińskiej usytuowany jest w odległości około 500 metrów na północ od drogi Nowy Żmigród – Gorlice. Znajduje się naprzeciw (na zachód) od cerkwiska. Nekropolia założona została na planie kwadratu, z jednym ściegym narożnikiem. Cmentarz ogrodzony jest współczesną, metalową siatką, z bramą wjazdową i bramką. Na terenie cmentarza znajduje się sporo kamiennych, wartościowych pomników nagrobnych, z których najstarszy z rozczytaną inskrypcją pochodzi z 1843 roku.

Cmentarz wojenny nr 10 w Woli Cieklińskiej jest jednym z austriackich cmentarzy z I wojny światowej. Zaprojektowany został przez Dušana Jurkoviča. Zlokalizowany jest przy skrzyżowaniu dróg Gorlice – Nowy Żmigród i Jasło – Folsz. Jest jednym z ponad 400 zachodniogalicyjskich cmentarzy wojennych zbudowanych przez Oddział Grobów Wojennych C. i K. Komendantury Wojskowej w Krakowie. Na cmentarzu pochowanych jest prawdopodobnie 141 żołnierzy poległych w grudniu 1914 roku: 64 Rosjan i 77

Austriaków. Pierwotnie obiekt miał kształt prostokąta o powierzchni około 340 m² oraz 110 m² i usytuowany był po obu stronach drogi Folusz-Jasło. W obrębie cmentarza znajdował się pomnik z dwoma tablicami oraz 12 grobów pojedynczych oraz 3 mogiły zbiorowe. Obecnie na jego miejscu stoi niewielki pomnik wybudowany z kamieni z oryginalnego pomnika, z tablicą pamiątkową i inskrypcją: „Obca Wam była ziemia, na której walczyliście, teraz Was obejmuje i jest Waszą Matką”

Cmentarz Wojenny nr 11 w Woli Cieklińskiej zbudowany został w 1916 roku, przez Oddział Grobów Wojennych C. i K. Komendantury Wojskowej w Krakowie. Projektantem cmentarza jest słynny słowacki architekt Dušan Jurkovič. Cmentarz wzniesiony został w miejscu rosyjskich umocnień polowych zbudowanych w pierwszych miesiącach 1915 r. Była to trzecia, ostatnia linia obronna Rosjan, którą obsadzały m.in. oddziały z 3 Korpusu Kaukaskiego. Toczono tu zażarte boje podczas tzw. bitwy cieklińskiej (4-5.05.1915 r.), kiedy oddziały niemieckiego Korpusu gen. Paula von Kneussela w ramach Operacji Gorlickiej przełamały ostatecznie front rosyjski. Są tu pochowani także żołnierze ekshumowani z różnych pól bitewnych, polegli w czasie walk o przełęcz karpackie w zimie 1914/1915 r. oraz w czasie prób kontrofensywy mającej na celu uwolnienie oblężonej przez Rosjan Twierdzy Przemyśl. Cmentarz zlokalizowany jest na niewielkiej wyniosłości, przed zalesionym stokiem górskim, ok. 200 metrów od drogi wojewódzkiej nr 993 z Dukli do Gorlic, ok. 1 km od skrzyżowania z drogą z Folusza do Dębowca. Cmentarz założony jest na planie dwóch przenikających się okręgów utworzonych przez koliste tarasy otoczone ogrodzeniem z ciosów kamiennych, zakończonym betonowym daszkiem. Wejście na teren cmentarza po czterech kamiennych, wachlarzowo rozmieszczonych stopniach, obramowanych kamiennymi murami, założonymi na łagodnych łukach, kuliście zakończonych. Schody prowadzą do monumentalnej bramy w formie obszernego, kamiennego łuku umieszczonego na osi założenia. Przez bramę wchodzi się na teren mniejszego, niżej położonego tarasu. Brama symbolizuje przejście ze świata żyjących do świata zmarłych. Na łuku widnieje inskrypcja o treści: „WIR ZOGEN ZUM STREIT UND WIR FANDEN FRIEDEN” („Wyszliśmy na bój, a znaleźliśmy pokój”). Wejście na górny, obszerniejszy taras po trzech stopniach kamiennych. Po obu stronach wejścia wznoszą się dwa wysokie kamienne, okrągłe pylony. Każdy z pylonów zwęża się uskokowo ku górze i zwieńczony jest czterema okrągłymi kolumnami podtrzymującymi wydatny kapitel, zdobiony motywem roślinnym, zwieńczony stylizowanym, ażurowym krzyżem. W centrum górnego tarasu wznosi się kamienne mauzoleum w formie rotundy, zwężającej się uskokowo ku górze, przykrytej betonową

plytą. Wewnątrz mauzoleum pochowano dwóch poległych oficerów armii niemieckiej oraz po jednym żołnierzu armii austro-węgierskiej i rosyjskiej. Od frontu umieszczona jest duża, kamienna tablica, zwieńczona tympanonem, bogato zdobionym motywami roślinnymi. Na tablicy znajduje się inskrypcja (w tłumaczeniu): „Oto wspaniały los wojownika: Pozbywając się własnego ja, całkowicie oddając się ogółowi, w śmierci upatrywać najszczytniejszą nagrodę”. W tylnej części mauzoleum umieszczono prostokątne wejście do wnętrza. Na obu tarasach, na odcinkach okręgów rozmieszczone są mogiły obramowane ciosami kamiennymi. Na mogiłach kamienne postumenty z żeliwnymi krzyżami ozdobionymi palmetową dekoracją, wewnątrz której umieszczone są tabliczki memoratywne. Na cmentarzu znajduje się łącznie 56 pojedynczych i 7 zbiorowych grobów, w których pochowano 114 żołnierzy wszystkich walczących ze sobą armii.

Zespół dworsko-parkowy w Woli Dębowieckiej usytuowany został w północno-wschodniej części wsi. Do dzisiaj zachował się drewniany dwór, wraz z niewielkim parkiem. Powstanie obecnego dworu należy wiązać z Sewerynem Stawiarskim, który był pierwszym właścicielem stale mieszkającym w Woli, od lat 70-tych XIX wieku. Wcześniej istniał tu budynek, prawdopodobnie rządcówka, który jest widoczna na planie katastralnym z 1851 rok w innym miejscu niż obecny dwór. Dwór usytuowany jest na płaskim terenie, pośród wysokich drzew, które stanowią również obecną wschodnią granicę działki. Do dworu prowadzi wąska, częściowo wysadzana drzewami aleja przechodząca w podjazd, którego pozostałości są jeszcze czytelne. Dwór jest parterowym, drewnianym, podmurowanym budynkiem, nakrytym wysokim czterospadowym dachem. Do dworku prowadzą obecnie trzy wejścia: główne, reprezentacyjne od strony zachodniej, przez niewielki ganek i korytarz z kamienną posadzką oraz dwa boczne: od południa (gdzie mieści się kuchnia) i od północy. W zachodniej części budynku, w tzw. trakcie frontowym mieściła się jadalnia, salonik oraz pokój z kominkiem. Trakt ogrodowy mieścił kuchnię, gabinet i pokoje mieszkalne. Dwór pierwotnie był symetrycznie rozplanowanym, dwutraktowym budynkiem z szeroką sienią i dwoma pokojami w trakcie frontowym oraz kuchnią i dwoma pokojami od strony wschodniej. Rozbudowy i przebudowy dworu dokonali na początku XX wieku Filipowiczowie powiększając dwór od strony południowej, gdzie przeniesiono kuchnię. W nowych i przebudowanych częściach dworu zastosowano większe dziewięciokwaterowe okna. W 1915 roku, na gontowym dachu położono blachę i oszalowano ściany. W trakcie remontu w latach 80-tych XX wieku zmieniono główny ganek wejściowy i południowy oraz przybudówkę od strony północnej,

nazywaną „błazejówką”, od imienia ostatniego mieszkającego tam pracownika dworskiego Błazeja. Otoczenie dworu zachowane było jeszcze częściowo do lat 60-tych XX wieku. Na ówczesnych fotografiach widoczne są znajdujące się na południe od dworu drewniany spichlerz o bielonych ścianach oraz wiatrak i studnia. Założenie parkowe stanowi dziś starodrzew, zlokalizowany wokół istniejącego dworu oraz innych, nowszych domostw. Zachowana jest częściowo aleja, wysadzana drzewami, która prowadzi do dworu. Park stanowi świadectwo istnienia tu wiekowego założenia dworsko-parkowego, zapewne znacznie starszego, niż istniejący dwór.

Zabytki ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Dębowiec. Jednym z obowiązków nałożonych przez ustawę o ochronie zabytków na gminy jest „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu ma służyć gminna ewidencja zabytków, o której jest mowa w artykule 22. Punkt 4 tego artykułu mówi: „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy”. Natomiast punkt 5 określa zakres gminnej ewidencji, w której powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Gmina Dębowiec utworzyła Gminną Ewidencję Zabytków. Z jej terenu zewidencjonowanych zostało 180 obiektów o charakterze zabytkowym, w tym 66 zabytków nieruchomości i 114 stanowisk archeologicznych. Zespół tych zabytków zawiera zabudowania o charakterze sakralnym, cmentarze, zespół dworsko-parkowy, budynki o świeckim przeznaczeniu oraz tzw. małą architekturę obejmującą kapliczki, figury przydrożne i pomniki, a nadto stanowiska archeologiczne.

d. Zabytki ruchome.

Zabytek ruchomy to – zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Na terenie gminy Dębowiec zabytku ruchome stanowią w głównej mierze wyposażenie wnętrz kościelnych (kościół w Cieklinie i kościół parafialny w Dębowcu); zaliczają się do nich ponadto kapliczki przydrożne oraz nagrobki zlokalizowane na terenie cmentarzy.

Wyposażenie ruchome kościoła parafialnego pw. św. Michała Archanioła w Cieklinie. Główny trzon obecnego wyposażenia kościoła stanowią elementy sprawione na okoliczność konsekracji kościoła, która miała miejsce w roku 1904. Wystrój kościoła utrzymany jest w konwencji neostylowej i powstał na początku XX wieku (ołtarz główny i ołtarze boczne, ambona) i około lat 20. XX wieku (konfesjonały, ławki, boazeria). Szczególną uwagę zwraca kamienna ambona ukształtowana w formie kielicha, która była projektowana zapewne przez Zubrzyckiego. We wnętrzu obecnej świątyni zachowała się ponadto pewna ilość przedmiotów pochodzących z dawnego drewnianego kościoła parafialnego, który został zburzony w początkach XX wieku. Elementy te posiadają wysoką wartość artystyczną i historyczną i stanowią znakomite dopełnienie wyposażenia neogotyckiego. Wśród nich na uwagę zasługują, m.in: dwa nowożytny obrazy Matki Bożej i św. Sebastiana, renesansowa chrzcielnica kamienna, kamienna płyta upamiętniająca konsekrację starego kościoła w roku 1640, czy dwie kamienne kropielnice z XVIII wieku. Wyjątkowym unikatem pośród zachowanego zasobu sprzętów kościelnych są dwa lichtarze odlewane z brązu, posiadające wyraźne cechy plastyki późnogotyckiej, zapewne z 1 połowy XVI wieku.

Wyposażenie ruchome kościoła parafialnego pw. św. Bartłomieja w Dębowcu. Wyposażenie ruchome wnętrza to bogaty zbiór obiektów powstałych w drugiej połowie XIX i w początku XX wieku. Ściany i stropy pokrywa dekoracja malarska o charakterze figuralno-ornamentalnym, namalowana w dwóch etapach przez różnych wykonawców. W 1857 roku artysta malarz Józef Bujdewicz z Tarnowa wykonał polichromię stropów nawy i prezbiterium oraz namalował na ścianach czternaście obrazów stacji drogi krzyżowej. W latach 1891-94 malarz Jan Bogdański z Jaślik, podczas prowadzonych prac konserwatorskich przy polichromii, domalował na stropach poczet aniołów z napisami wezwań Litanii Loretańskiej. Prawdopodobnie także jego autorstwa jest przedstawienie *Chrystusa w Ogrójcu*, a nadto boniowania w partii przyziemia ścian, zachowane pod późniejszymi przemalowaniami oraz iluzjonistycznie malowane obramienia okien, pilastry w prezbiterium i górne partie pilastrów w nawie, przedłużających filary przyścienne. Polichromia ta częściowo została przemalowana w roku 1973 przez Zygmunta Wiglusza, który to monochromatycznie pomalował dolne

partie ścian, przemaalował ornamentalną dekorację w obrębie podchórza, na stropie przedsionka oraz na sklepieniu zakrystii. Jego autorstwa jest także przedstawienie *Św. Stanisława Kostki*. Poza dekoracją malarską wnętrza, dominujący akcent stanowią w nim nastawy ołtarzowe i ambona, utrzymane w duchu sztuki historyzującej. Neobarokowy ołtarz główny jest dziełem wykonanym w 1870 roku przez Andrzeja Trzeciaka z Dębowca, który uczył się sztuki snycerskiej w Wiedniu. Para bliźniaczych ołtarzy bocznych, również neobarokowych, wykonana została przez Sebastiana Wodyńskiego z Dębowca, w 1850 roku. W jednym z nich eksponowana jest figura *Św. Michała Archaniola*, sprowadzona ok. 1875 roku z Tyrolu, z pracowni sztuki sakralnej Ferdynanda Stuflessera. Podobną tymże ołtarzom formę prezentuje ambona i niewielki ołtarz z obrazem *Matki Bożej Częstochowskiej*, dlatego też przypuszczalnie można wiązać ich powstanie z Wodyńskim, bądź Trzeciakiem. Odmienną estetykę posiada para neogotyckich ołtarzy ustawionych przy tęczycy, powstałych w 1905 roku, z których jeden z figurą *Matki Bożej Niepokalanie Poczętej* jest dziełem Bronisława Wodyńskiego z Dębowca, natomiast drugi z figurą *Najświętszego Serca Pana Jezusa* wykonany został przez Stanisława Kalitę z Dębowca. W kościele eksponowane są także zabytki starsze, pochodzące z wyposażenia wcześniejszych świątyń, tj. późnorenesansowy obraz *Św. Bartłomieja Apostoła* z barokowymi koszulkami, eksponowany w retabulum ołtarza głównego, XVIII-wieczny obraz *Zesłania Ducha Świętego* na zasuwie w ołtarzu głównym, rokokowa mensa ołtarzowa oraz równoczesowa chrzcielnica. Wyposażenie to ponadto dopełniają drobne zabytki XIX-wieczne, takie jak lichtarze, czy krucyfiksy. Stolarsko-snycerski Grób Pański wykonany został w 1880 roku przez Andrzeja Trzeciaka z Dębowca oraz braci Kopyto ze Żmigrodu. Obiekt ten jest unikatowym przykładem recepcji tradycji budowy Grobów Pańskich, spopularyzowanej w Polsce przez Bożogrobców. Jego monumentalna, architektoniczna forma, uzupełniona naturalnej wielkości pełnoplastycznymi figurami, jest rodzajem okazjonalnej dekoracji, dopełniającej misterium liturgii Wielkiego Postu. Założenie stylistycznie odpowiada historyzującym upodobaniom końca XIX wieku, osadzone jest natomiast w nurcie neorenesansowym. Zabytek zwraca uwagę biegłością rzemieślniczą artysty, który to sztuki snycerskiej uczył się w Wiedniu, zaś w kościele dębowieckim wykonał także nastawę ołtarza głównego. Zachowany Grób Pański jest ważnym elementem corocznego wystroju kościoła parafialnego w Dębowcu, stanowiącym tym samym wartościowy artystycznie przykład dokumentujący rozwój sztuki kościelnej w końcu XIX wieku. Organy piszczałkowe usytuowane na chórze dębowieckiej świątyni zbudowane zostały w 1868 roku przez niemieckiego organmistrza Augusta Milcke dla

nieistniejącego dzisiaj drewnianego kościoła w Krościenku Wyżnym. W 1968 roku zakupione zostały przez Parafię w Dębowcu do tutejszego kościoła, w miejsce po usuniętych organach z 1850 roku. Wówczas to Feliks Mazur odnowił je oraz powiększył o trzy dodatkowe głosy. Zachowane na bocznej ścianie szafy organowej tondo z informacją o fundacji obiektu oraz jego autorze i czasie powstania, uzupełnione sto lat później danymi dotyczącymi jego powiększenia, posiada ważne z punktu widzenia historycznego wartości. Prospekt organowy utrzymany jest w duchu neobarokowej sztuki, zaś pochodzenie całości organów z niemieckiego warsztatu stanowi unikatowy przykład na tym terenie, gdzie takie instrumenty produkowane były przede wszystkim przez fabrykę Braci Rieger w Jägerndorf. W całości wyposażenie kościoła parafialnego w Dębowcu to wartościowy zbiór zabytków sztuki sakralnej, pośród którego dominują dzieła lokalnych artystów.

Nagrobki o zabytkowym charakterze na cmentarzach na terenie gminy Dębowiec pochodzą głównie z XIX i pierwszej połowy XX wieku; największą grupę takich obiektów stanowią kamienne pomniki w typie *cippus*, zwieńczone krzyżami piaskowcowymi, bądź żeliwnymi. Równie dużą grupę tworzą mogiły ziemne z żeliwnymi lub drewnianymi krzyżami ustawionymi u wierzchołka. Analizując nagrobki z różnych nekropolii, zauważalne są powtarzalne formy pomników, co wskazuje na działalność jednego rzemieślnika, bądź warsztatu kamieniarskiego.

Kapliczki. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne stanowią nieodłączny element krajobrazu gminy Dębowiec. Są jej bogactwem i przejawem ludowej pobożności oraz religijności. Stanowią część dziedzictwa kulturowego gminy. Każdy przydrożny krzyż, czy kapliczka ma własną historię i swego fundatora. Stawiane były w dowód wdzięczności za doznane łaski i dla upamiętnienia ważnych wydarzeń w życiu mającego fundatora. Wznoszono je też w określonej intencji, prosząc o łaskę Boga. Miały chronić przed chorobą, pożarem i powodzią. Powstawały przeważnie w wieku XIX i początku XX – w latach wojen, głodów i epidemii, które co jakiś czas dziesiątkowały ludność. Nie lokalizowano ich w miejscach przypadkowych – najczęściej na rozstajach dróg, przy dawnych szlakach drogowych. Obok krzyży i kapliczek sadzono drzewa. Miejscowe kapliczki mają mniej lub bardziej wyszukaną formę. Najczęściej występują w postaci kamiennych słupów zwieńczonych krzyżem lub w formie murowanych słupów z wnękami na gipsowe figurki i obrazki z wizerunkami świętych. Niezwykle okazale prezentuje się kilka kapliczek, które mają postać murowanych domków. Do dziś zachowała się tradycja budowy krzyży i kapliczek przydrożnych. Powstają na prywatnych posesjach,

w bezpośrednim sąsiedztwie domów lub w miejscach ogólnie dostępnych. To przejaw wiary i szacunku dla przodków, ale także pozostawienia potomnym śladu po czasach dzisiejszych. Krzyże i kapliczki przydrożne na terenie gminy Dębowiec, to cenne zabytki kultury stanowiące wielkie osiągnięcie ludowej sztuki sakralnej.

e. Zabytki archeologiczne.

Gmina Dębowiec w części południowej swego zasięgu obejmuje górskie tereny zachodniej części Beskidu Niskiego, jednakże w zdecydowanej większości gmina lokuje się w obrębie Pogórza Jasielskiego, gdzie występuje wiele garbów terenowych i wypłaszczonej rozległych cypli z niewielkimi deniwelacjami – dogodnych dla osadnictwa pradziejowego. Obszar gminy charakteryzuje się stosunkowo urozmaiconą rzeźbą terenu i dużymi deniwelacjami zwłaszcza w południowej części omawianego obszaru. Najwyższe wzniesienia na tym terenie lokują się w obrębie Beskidu Niskiego i przekraczają 700 metrów nad poziom morza. Centralną część gminy zajmuje rozległa i płaska dolina rzeki Wisłoki, która wraz z licznymi dopływami tworzy rozbudowaną sieć hydrograficzną. Korzystne stosunki hydrograficzne, bardzo istotne z punktu widzenia pradziejowego osadnictwa, uzupełnione zostały przez dogodne ukształtowanie terenu z licznymi łagodnymi i dobrze nasłonecznionymi wzniesieniami oraz występującymi tutaj miejscami mało kamienistymi glebami brunatnymi i bielcowymi a nawet żyznymi madami w dolinie Wisłoki (w wyższych partiach wzniesień zwłaszcza w strefie Beskidu występują mniej urodzajne gleby gliniaste z większą ilością kamieni, natomiast na szczytach wzniesień widoczne wychodnie fliszu karpackiego i skał), złożyły się w splot uwarunkowań stanowiących o atrakcyjności tego terenu dla osadnictwa sięgając od pradziejów aż po czasy współczesne, zarówno w odniesieniu do wzniesień jak i dolin.

Zabytki archeologiczne odkrywane w terenie są materialnymi śladami ludzkiej działalności w pradziejach, a także w okresach historycznych, tworzą one stanowiska archeologiczne wyznaczające miejsca pobytu człowieka w przeszłości na danym obszarze. Podstawą skutecznie i prawidłowo prowadzonej ochrony stanowisk archeologicznych jest wiedza o ich stanie zachowania, pozwalająca podejmować odpowiednie działania konserwatorskie. Należy przy tym pamiętać, że stanowiska archeologiczne w przeciwieństwie do pozostałych kategorii zabytków są szczególnie narażone na zniszczenia nieraz nawet mimowolne, ze względu na to, iż obiekty te są niedostrzegalne

(za wyjątkiem grodzisk, czy też kurhanów). Dodatkowo postępująca w szybkim tempie zabudowa, intensywne prace rolne, naturalne procesy związane np. z erozją gleby powodują ich postępującą degradację. Przeciwdziałać wyżej nakreślonym procesom ma dokładniejsze rozpoznanie stanowisk, ich ewidencjonowanie, a co za tym idzie określenie ich charakteru i dokładnej lokalizacji.

Pierwsze stanowisko archeologiczne na terenie gminy zostały rozpoznane w latach 60-tych XX w. Natomiast zdecydowana większość stanowisk archeologicznych odkrytych na terenie Gminy Dębowiec została zlokalizowana w trakcie realizacji ogólnopolskiego programu archeologicznych badań powierzchniowych pn. Archeologiczne Zdjęcie Polski prowadzonych na terenie gminy w latach 90-tych XX wieku oraz na przestrzeni ostatnich lat. Powyższa metoda powstawała w latach 70-tych XX wieku, polega ona na inwentaryzowaniu stanowisk archeologicznych według jednolitych zasad penetracji terenowej i dokumentacji dla całego obszaru Polski. Standardy realizacji tych badań w ostatnich latach, głównie ze względu na możliwości, które niosą nowoczesne technologie, uległy znacznym zmianom i w głównej mierze opierają się na środowisku GIS. Cała Polska została podzielona na obszary AZP o powierzchni około 37,5 km², stworzono również obowiązujący wzór Karty Ewidencji Stanowiska Archeologicznego, na której znajdują się podstawowe dane o charakterze i lokalizacji konkretnego stanowiska archeologicznego. Karta ta na przestrzeni dziesięcioleci ulegała licznym modyfikacjom, jej ostatni – obowiązujący wzór wprowadzony został kilka lat temu, zmieniono również nazwę – KEZAL karta ewidencyjna zabytku archeologicznego lądowego.

W ostatnim czasie, w odniesieniu do ewidencjonowania stanowisk archeologicznych, zyskują na znaczeniu nowoczesne metody m.in. lotniczy skaning laserowy (ALS), badania geofizyczne (magnetyczne, elektrooporowe, geofizyczne). Przy czym te ostatnie rzadko wykorzystywane są jako samodzielna metoda badawcza, najczęściej towarzyszą projektom zakrojonym na szerszą skalę, stanowiąc metodę uzupełniającą, pozwalającą lepiej rozpoznawać stanowiska archeologiczne część też obejmują one, ze względu na koszt, niewielkie fragmenty terenu. Natomiast lotniczy skaning laserowy pozwala prowadzić analizę w obrębie rozległych obszarów pokrytych skanowaniem, gdzie dzięki gęstej chmurze punktów pomiarowych widoczna jest najdrobniejsza zmiana konfiguracji terenu. W przypadku gminy Dębowiec można rozważyć waloryzację części zasobu archeologicznego przy użyciu wybranych wyżej, wymienionych metod w odniesieniu do najcenniejszych stanowisk archeologicznych. W chwili obecnej trwają starania, aby w ciągu najbliższych kilku lat krajowa ewidencja

zabytków archeologicznych została wprowadzona do centralnego systemu elektronicznego sprzężonego ze środowiskiem informacji geoprzestrzennej (GIS), integrującego różne kategorie zabytków i form ochrony, jak też inne dane administracyjne, katastralne i przyrodnicze. Rozwiązanie takie z poziomu gminy znacznie ułatwiłoby zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.

Obszar gminy obejmuje pięć obszarów AZP na czterech z nich zostały zewidencjonowane stanowiska archeologiczne. Obszar 110-71 badany przez Jana Gancarskiego w 1997 roku; obszar 111-70 badany w roku 2015 roku przez M. Mazurka, A. Sznajdrowską oraz T. Tokarczyka; obszar 111-71 badany w roku 1997 przez Jana Gancarskiego, obszar 112-70 również badany przez Jana Gancarskiego w 1993 roku, obszar 113-70 badany w roku 2015 przez Marcina Glinianowicza.

Łącznie na terenie gminy zewidencjonowano do tej pory 114 stanowisk archeologicznych (patrz: wykaz na końcu opracowania). Większość z odkrytych stanowisk archeologicznych, dzięki pozyskaniu z ich powierzchni charakterystycznych zabytków ruchomych, została skutecznie datowana na konkretną epokę dziejów człowieka. Część stanowisk uzyskała ogólniejsze datowanie na „pradzieje”. Większość odkrytych stanowisk to obiekty niewielkie wyznaczone jako ślady osadnictwa na podstawie nielicznych znalezisk zabytków archeologicznych. Szczegóły dotyczące stanowisk archeologicznych zawarte zostały w wykazie na końcu opracowania. Dokładna lokalizacja stanowisk określona została na kartach gminnej ewidencji zabytków.

Należy tutaj podkreślić, iż pośród stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w granicach gminy Dębowiec nie wszystkie posiadają jednakową wartość poznawczą. Część zewidencjonowanych obiektów należy określić, jako posiadającą dużą wartość poznawczą; są to zwłaszcza rozległe osady wielokulturowe. Natomiast ślady osadnictwa, gdzie wystąpiły pojedyncze znaleziska archeologicznych zabytków ruchomych klasyfikuje się jako stanowiska o małej wartości poznawczej. Należy przy tym pamiętać, iż rzeczywista wartość danego stanowiska archeologicznego może być miarodajnie określona jedynie na podstawie badań wykopaliskowych.

Całokształt archeologicznego zasobu kulturowego gminy został rozpoznany dotychczas na poziomie dostatecznym. Trzeba tu jednak brać pod uwagę ograniczenia, które wpływają na metodę badań powierzchniowych, a które wiążą się, zwłaszcza z trudną dostępnością niektórych partii terenów objętych AZP, np. lasów i ugorów, bądź ogrodzonych terenów przy gospodarskich, które zajmują w chwili obecnej tereny dogodne do osadnictwa również w pradziejach. Dużą rolę odgrywa wpływ czasu, część stanowisk na

przestrzeni lat ulega degradacji na skutek czynników naturalnych, takich jak erozja bądź działalności ludzkiej związanej na przykład z ekstensywną gospodarką rolną. W związku z powyższym zasobu archeologicznego dziedzictwa kulturowego gminy nie należy uważać za zbiór zamknięty. Zasób ten powinien podlegać cyklicznej weryfikacji poprzez ponowne badania powierzchniowe jak i rozpoznawcze badania wykopaliskowe, które najpełniej potrafią udzielić odpowiedzi w kwestii rzeczywistej wartości danego obiektu archeologicznego.

Zdecydowana większość stanowisk zlokalizowanych na terenie gminy to, jak już wspomniano ślady osadnictwa, czyli znaleziska pojedynczych archeologicznych zabytków ruchomych, na podstawie których w chwili obecnej nie możliwe jest określenie precyzyjniejszych wartości poznawczych danego stanowiska. Następną kategorią stanowisk według liczebności są punkty osadnicze, czyli znaleziska kilku lub kilkunastu zabytków pradziejowych, bądź historycznych. Wśród tego rodzaju stanowisk występuje większe zróżnicowanie odnośnie ich wartości poznawczej. Najcenniejszą kategorię stanowisk tworzą osady, cmentarzyska, grodziska; stanowiska te posiadają największy walor poznawczy (określony na podstawie badań powierzchniowych), niejednokrotnie potwierdzony w trakcie prac wykopaliskowych.

W poniżej zaprezentowanym omówieniu przyjęto chronologiczny podział epok pradziejów ludzkości, z podaniem najcenniejszych (na podstawie badań powierzchniowych w nielicznych przypadkach wykopaliskowych) stanowisk z danej epoki zewidencjonowanych na terenie gminy zgodnie z informacjami zawartymi w kratach ewidencyjnych stanowisk i tabeli na końcu opracowania.

Najstarszy etap dziejów człowieka przypada na okres określany epoką kamienia, a dokładniej jej dwie pierwsze części, tzn. paleolit (starsza epoka kamienia) oraz mezolit (środkowa epoka kamienia). Ówczesne społeczności ludzkie bazowały na „gospodarce” związanej z łowiectwem, zbieractwem i rybołówstwem. Okres ten był najdłuższym etapem rozwoju człowieka, trwającym 3 miliony lat. Z paleolitem schyłkowym na terenie gminy związane jest jedno stanowisko archeologiczne w Woli Dębowieckiej nr 13 AZP 111-71/27.

Kolejną i zarazem ostatnią część epoki kamienia stanowi neolit (młodsza epoka kamienia) – okres upowszechnienia uprawy ziemi i hodowli zwierząt, określany ze względu na swą doniosłość, mianem „rewolucji neolitycznej”. Z epoką tą wiąże się przejście do osiadłego trybu życia i opanowanie technik rzemieślniczych, z których najważniejszą była produkcja naczyń glinianych. Pierwsza penetracja ludzka w neolicie

Dołów Jasielsko-Sanockich oraz otaczających ich pogórzy i gór wiązana jest z kulturą pucharów lejkowatych. Jednostka ta wykształciła się na podłożu mezolitycznej ludności trudniącej się zbieractwem oraz łowiectwem, do której przenikały trendy neolitu naddunajskiego. Ludność tej kultury dokonała dużych zmian w środowisku naturalnym odlesiając metodą wypaleniskową duże połacie terenu.

Dotychczas na terenie gminy nie badano osad związanych z tą kulturą ani nie zarejestrowano żadnych stanowisk archeologicznych. Natomiast z późno neolityczną kulturą ceramiki sznurowej wiązane jest stanowisko nr 13 AZP 110-71/76 w Dębowcu. Jednostka ta funkcjonowała u schyłku neolitu na rozległych obszarach Europy środkowej (III tysiąclecie p.n.e.). Jej nazwa pochodzi od specyficznego sposobu zdobienia ceramiki odciskami sznura. Podstawą gospodarki kultury ceramiki sznurowej była wysoce wyspecjalizowana hodowla. Ponadto ogólnie na okres neolitu datowano jeszcze trzy stanowiska archeologiczne bez określenia ich ewentualnej przynależności kulturowej: Dębowiec stan. 1 AZP 110-71/64, Dębowiec stan. 4 AZP 110-71/67, Zarzecze stan. 5 AZP 111-71/105.

W epoce brązu nastąpiło rozprzestrzenienie techniki obróbki brązu i upowszechnienie wyrobów z tego surowca. Natomiast gospodarczo kontynuowano wzorce wykształcone w okresie neolitu, zwłaszcza jeśli chodzi o produkcję żywności. Na przełom neolitu i wczesnej epoki brązu na terenie gminy datowanych zostało 32 stanowiska archeologiczne, do najcenniejszych zaliczymy: Dębowiec stan. 11 AZP 110-71/74, stan. 23 AZP 110-71/86 i stan. 24 AZP 110-71/87, stan. 29 AZP 111-71/5 a także stan. 33 AZP 111-71/9 i 34 AZP 111-71/10, Łazy Dębowieckie stan. 6 AZP 110-71/58, Wola Dębowiecka stan. 11 AZP 111-71/25 i stan. 13 AZP 111-71/27, Zarzecze stan. 15 AZP 111-71/114, Zarzecze stan. 18 AZP 110-71/91 również AZP 111-71/115, Zarzecze stan. 19 AZP 110-71/92 oraz AZP 111-71/116, Zarzecze stan. 23 AZP 111-71/119, Zarzecze stan. 27 AZP 111-71/123. Ogólnie na czasy epoki brązu i okresu halsztackiego z terenu gminy datowano 53 stanowiska archeologiczne. W tym na epokę brązu badacze datowali 10 stanowisk do cennych zaliczamy: Dębowiec stan. 24 AZP 110-71/87, Wola Dębowiecka stan. 11 AZP 111-71/25 i stan. 14 AZP 111-71/28, Zarzecze stan. 27 AZP 111-71/123.

Na przełom epoki brązu i okresu halsztackiego datowane zostały aż czterdzieści trzy stanowiska archeologiczne do najważniejszych możemy zaliczyć: Dębowiec stan. 5 AZP 110-71/68, stan. 10 AZP 110-71/73, stan. 11 AZP 110-71/74, Łazy Dębowieckie stan. 6 AZP 110-71/58 i stan. 7 AZP 110-71/59, Wola Dębowiecka stan. 5 AZP 111-71/19

i stan. 6 AZP 111-71/20, Wola Dębowiecka stan. 12 AZP 111-71/26, Wola Dębowiecka stan. 21 AZP 111-71/35 i stan. 22 AZP 111-71/36, Zarzecze stan. 9 AZP 111-71/109, stan. 11 AZP 111-71/111, stan. 13 AZP 111-71/112, stan. 15 AZP 111-71/114, Zarzecze stan. 18 AZP 110-71/91 również AZP 111-71/115, Zarzecze stan. 19 AZP 110-71/92 oraz AZP 111-71/116, Zarzecze stan. 23 AZP 111-71/119, stan. 29 AZP 111-71/125, stan. 30 AZP 111-71/126, stan. 31 AZP 111-71/127 oraz stan. 32 AZP 111-71/128.

Odnośnie przynależności kulturowej powyższych stanowisk archeologicznych ciągle mamy do czynienia z sytuacją wymagającą wyjaśnienia. Stan badań i wiedzy na temat sytuacji kulturowej w tej części Podkarpacia, w omawianym okresie dziejów, na chwilę obecną jest jeszcze niezadowolający i znacząco odbiega od stosunkowo dobrze rozpoznanej sytuacji kulturowej obszaru zlokalizowanego na północ od Karpat. Stanowiska archeologiczne datowane na epokę brązu i okres halsztacki wyznaczone na podstawie badań powierzchniowych posiadają jedynie ograniczoną wartość poznawczą. Z okresu tego wyraźnie wyróżnia się skupisko stanowisk zlokalizowane w obrębie dołów Jasielsko – Sanockich i ich obrzeży, jednakże rozpoznanie pełnego obrazu sytuacji kulturowej na tym terenie wymaga dalszych intensywnych badań archeologicznych. Niewątpliwie omawiany teren w epoce brązu, a także we wczesnej epoce żelaza podlegał silnym oddziaływaniom zakarpackim. Być może część stanowisk z wczesnej epoki brązu można by łączyć z kulturą Otomani Füzesabony której osadnictwo na tym terenie potwierdza potężny gród w nieodległej Trzcinicy. Dodatkowym argumentem przemawiającym za obecnością ludności tej kultury na terenach obecnej gminy jest znalezisko skarbu złotych ozdób w Dębowcu w 2015 r.

W okresie przedrzymskim (ostatnie cztery wieki przed Chrystusem) w Europie następował rozwój kultury lateńskiej łączonej z Celtami, a także z silnymi oddziaływaniami ludności celtyckiej na ludy sąsiednie. W okresie tym nastąpił wielki rozkwit technologiczny, przejawiający się zwłaszcza w dziedzinie rolnictwa i rzemiosła. Upowszechniło się m.in. użycie pługu czy koła do wyrobu naczyń glinianych, a także szeregu narzędzi ułatwiających ludzką pracę. W powszechne użycie zaczęło wchodzić żelazo. Należy tutaj jednak podkreślić, że z licznymi śladami osadnictwa celtyckiego, datowanym na okres od III do I w. p.n.e. mamy do czynienia na rozległym terenie w okolicach Sanoka, Górach Bukowych i części Pogórza Dynowskiego. Okres lateński dotychczas nie został potwierdzony w materiałach archeologicznych pozyskiwanych z terenu gminy.

Kolejna fala osadnictwa na omawianym terenie wiąże się z okresem rzymskim. Na terenie południowo – wschodniej Polski w pierwszych czterech wiekach naszej ery rozwijała się kultura przeworska, znana ze stanowisk osadowych. Do najczęstszych znalezisk związanych z powyższą jednostką kulturową należą naczynia ceramiczne, przęśliki gliniane, ciężarki tkackie, narzędzia oraz ozdoby. Ogółem na omawiane czasy datowanych zostało 34 stanowiska archeologiczne z tego 1 ogólnie na okres rzymski a 33 na późny okres rzymski. Warto tutaj wymienić: Dębowiec stan. 5 AZP 110-71/68, stan. 8 AZP 110-71/71, stan. 10 AZP 110-71/73, stan. 23 AZP 110-71/86, stan. 24 AZP 110-71/87, stan. 29 AZP 111-71/5, stan. 30 AZP 111-71/6, 34 AZP 111-71/10, Łazy Dębowieckie stan. 3 AZP 110-71/55, Łazy Dębowieckie stan. 6 AZP 110-71/58, Wola Dębowiecka stan. 5 AZP 111-71/19 i stan. 6 AZP 111-71/20, stan. 14 AZP 111-71/28, stan. 15 AZP 111-71/29, stan. 20 AZP 111-71/34 i stan. 21 AZP 111-71/35, Zarzecze stan. 9 AZP 111-71/109, Zarzecze stan. 10 AZP 111-71/110.

Od drugiej połowy IV w n.e. przez cały V wiek na terenach Eurazji miały miejsce rozległe ruchy ludnościowe, określane jako „wędrowki ludów” (na terenie gminy Dębowiec nie występują stanowiska archeologiczne datowane na ten okres). W wyniku powyższych przemieszczeń ludnościowych na obecne tereny Polski, w początkach VI w., napłynęła ludność słowiańska. Od tego momentu datuje się początek wczesnego średniowiecza, którego koniec przypada na połowę wieku XIII. Na okres ten datowanych zostało szesnaście stanowisk archeologicznych. Do najcenniejszych, których wartość została ustalona na podstawie archeologicznych badań powierzchniowych należą: Dębowiec stan. 9 AZP 110-71/72, Dębowiec stan. 34 AZP 111-71/10, Wola Dębowiecka stan. 5 AZP 111-71/19, Wola Dębowiecka stan. 11 AZP 111-71/25 i stan. 12 AZP 111-71/26, Wola Dębowiecka stan. 13 AZP 111-71/27, Wola Dębowiecka stan. 15 AZP 111-71/29. Z okresem późnego średniowiecza z terenu gminy związanych jest sześć stanowisk archeologicznych wymienić warto: Duląbka stan. 1 AZP 111-70/3, Wola Dębowiecka stan. 20 AZP 111-71/34. Natomiast z okresem nowożytnym połączono pięć stanowisk z których warto tutaj wspomnieć o tzw. okopach szwedzkich w Cieklinie stan. 1 AZP 111-70/1.

Trzydzieści stanowisk archeologicznych uzyskało ogólne określenie na podstawie wskazujące jedynie na funkcjonowanie stanowiska w czasach przedhistorycznych. Kilka stanowisk zostało scharakteryzowanych jako stanowiska archiwalne bądź nieokreślone. Odpowiednia adnotacja znajduje się w rubryce „uwagi” w wykazie zamieszczonym na końcu opracowania. Wzmianki o takich stanowiskach znajdują się w literaturze bądź w archiwach placówek zajmujących się archeologią. Obiekty te zostały rozpoznane przed

realizacją akcji Archeologiczne Zdjęcie Polski, przede wszystkim w latach 50- i 60-tych XX wieku. Większość z nich nie posiada ustalonej dokładnej lokalizacji.

Niektóre stanowiska, ze względu na bliską odległość względem siebie i w miarę jednolity horyzont czasowy zdają się łączyć w większe kompleksy osadnicze. Stanowiska te w rzeczywistości tworzyć mogą jedną dużą osadę. Jednakże pełniejsze rozpoznanie tej kwestii wymagałoby wykonania licznych badań wykopaliskowych. Niezależnie od tego rejonu kumulacji niżej wymienionych stanowisk powinny podlegać ochronie strefowej w dokumentach planistycznych. Z sytuacją taką mamy do czynienia na przykład w Dębowcu, gdzie osady nr 23 AZP 110-71/86 i 24 AZP 110-71/87 w rzeczywistości mogą tworzyć rozległą osadę datowaną na dwa horyzonty tj. neolit/wczesna epoka brązu i późny okres rzymski za faktem takim przemawia dodatkowo lokalizacja na wyodrębniony garbie terenowym górującym nad rozległą doliną Wisłoki. Z rozległym kompleksem osadniczym datowanym na epokę brązu i jej przełom z okresem halsztackim możemy mieć do czynienia w Woli Dębowieckiej tworzą go stanowiska nr 5 AZP 111-71/19, 6 AZP 111-71/20, 11 AZP 111-71/25, 12 AZP 111-71/26 i nr 13 AZP 111-71/27. Podobnie datowana jest grupa stanowisk w Zarzeczcu zlokalizowanych blisko względem siebie są to stan. 25 AZP 111-71/121, 26 AZP 111-71/122, 27 AZP 111-71/123, 28 AZP 111-71/124, 29 AZP 111-71/125, 30 AZP 111-71/126, 31 AZP 111-71/127, 32 AZP 111-71/128. Należy tutaj podkreślić, że część stanowisk występujących w bliskiej odległości względem siebie datowane zostało na różne epoki pradziejów, jak również na czasy średniowiecza, natomiast możliwe, iż również w takich przypadkach mamy do czynienia ze zwartymi kompleksami osadniczymi, jednakże ewentualne wyjaśnienie takich kwestii, jak już wspomniano, wymaga przeprowadzenia rozległych inwazyjnych i nieinwazyjnych badań archeologicznych.

Do chwili obecnej na terenie gminy Dębowiec realizowano jedynie badania archeologiczne w obrębie stanowiska nr 1 AZP 110-71/64 w Dębowcu. W roku 1963 mgr Józef Janowski z Krosna przeprowadziła tutaj badania wykopaliskowe neolitycznej osady. Dokumentacja omawianych wykopalisk nie zachowała się.

Drugie badania archeologiczne i jak dotychczas ostatnie na tym terenie zrealizowano w związku z odkryciem skarbu kilku złotych przedmiotów w miejscowości Dębowiec. Składał się on z trzech bransolet i spinającego je razem drutu, wykonanych ze złota. Odkrycia dokonano w obrębie rozległej doliny rzeki Wisłoki. Dwie z bransolet wykonane zostały ze złotego drutu zwiniętego spiralnie, a jedna z drutu złożonego podwójnie. Odkrycie datowane zostało na starszy okres epoki brązu i jest wiązane

z funkcjonowaniem na tym terenie kultury Otomani – Füzesabony, znanej m.in. z pobliskiego grodziska w Trzcinicy – Skansenu Archeologicznego Karpacka Troja. Zgodnie z relacją znalazcy zabytki zostały odkryte w trakcie lustracji pól obsianych zbożem i miały luźno zalegać w glebie. W sierpniu 2015 r., w miejscu odkrycia skarbu Jan Gancarski z Muzeum Podkarpackiego w Krośnie przeprowadził rozpoznawcze badania archeologiczne, w trakcie których nie uchwycono żadnych archeologicznych nawarstwień ani jakichkolwiek zabytków związanych ze znaleziskiem. Złote przedmioty trafiły w depozyt do Muzeum Podkarpackiego w Krośnie, w chwili obecnej można je podziwiać na wystawie w Skansenie Archeologicznym Karpacka Troja w Trzcinicy.

W tym miejscu warto wskazać stanowiska archeologiczne które na podstawie dotychczasowych badań powierzchniowych można wskazać jako posiadające największy potencjał naukowo – badawczy kwalifikujący w pierwszej kolejności do podjęcia badań archeologicznych:

- Dębowiec stan. 5 AZP 110-71/68 rozległa osada ulokowana na eksponowanym stoku sporej wielkości garbu terenowego, w trakcie badań powierzchniowych zarejestrowano tutaj sześć zabytków datowanych na epokę brązu i jej przełom z okresem halsztackim oraz aż 27 fragmentów naczyń ceramicznych z późnego okresu rzymskiego w tym dwa bardzo charakterystyczne fragmenty brzegów.
- Dębowiec stan. 9 AZP 110-71/72 duża osada z okresu wczesnego średniowiecza ulokowana na dobrze wyodrębnionym cyplu, zarejestrowana na podstawie znalezisk 23 fragmentów naczyń ceramicznych wśród których dwa posiadały zdobienie ornamentem.
- Dębowiec stan. 24 AZP 110-71/87 bardzo duża wielokulturowa osada zarejestrowana w terenie posiadającym naturalne walory obronne a przy tym dobrą ekspozycję. Odkryto tutaj odłupek i łuszczeń z radiolarytu datowane na przełom neolitu i wczesnej epoki brązu, cztery fragmenty naczyń z epoki brązu i aż 40 fragmentów ceramicznych datowanych na późny okres rzymski.
- Łazy Dębowieckie stanowisko nr 6 AZP 110-71/58 rozległa osada zewidencjonowana na podstawie znaleziska 40 fragmentów ceramicznych wśród których wystąpiły dwa brzegi a także znaleziska monety z brązu jako osada z późnego okresu rzymskiego. Dodatkowo uchwycono tutaj zabytki

z epoki brązu i okresu halsztackiego oraz przełomu neolitu i wczesnej epoki brązu.

- Łazy Dębowieckie stan. 7 AZP 110-71/59 osada z epoki brązu ulokowana na wyniesieniu posiadającym znakomite walory obronne zarejestrowana na podstawie znalezisk 54 fragmentów naczyń ceramicznych w tym jednego fragmentu charakterystycznej miski.
- Wola Dębowiecka stan. 5 AZP 111-71/19 bardzo rozległa osada datowana na trzy horyzonty czasowe: epokę brązu i okres halsztacki – sześć fragmentów ceramicznych, późny okres rzymski – 18 fragmentów ceramiki w tym fragment brzegowy, wczesne średniowiecze dziewięć fragmentów naczyń w tym trzy z ornamentem.
- Wola Dębowiecka stan. 11 AZP 111-71/25 wielokulturowa osada położona na silnie eksponowanej wierzchołku datowana na podstawie zabytków kamiennych na przełom neolitu i wczesnej epoki brązu, na podstawie fragmentu ceramiki na epokę brązu oraz na podstawie znaleziska 36 fragmentów ceramicznych w tym zdobionych i brzegowych na wczesne średniowiecze.
- Zarzecze stan. 10 AZP 111-71/110 osada z późnego okresu rzymskiego, z powierzchni zebrano tutaj 19 fragmentów ceramiki. Teren o silnej ekspozycji południowo zachodniej.
- Zarzecze stan. 18 AZP 110-71/91 rozległa osada z dwoma horyzontami osadniczymi. Pierwszy datowany na neolit i wczesną epokę brązu wyznaczony na podstawie znalezisk zabytków kamiennych. Drugi na epokę brązu i okres halsztacki na podstawie znaleziska 48 fragmentów naczyń ceramicznych w tym fragmentu ozdobionego listwą.
- Zarzecze stan. 32 AZP 111-71/128 osada położona na dużej wysokości o doskonałej ekspozycji wyznaczona na podstawie 70 fragmentów ceramiki zebranych z powierzchni pół w tym czterech brzegowych i jednego zdobionego a także kamienia żarnowego, datowana na epokę brązu i wczesną epokę żelaza.

Większość wyżej wymienionych stanowisk zajmuje tereny o urozmaiconej rzeźbie, dobrze eksponowane, niejednokrotnie o naturalnych walorach obronnych. Stanowiska często sąsiadują ze sobą lub ich obszar oddzielony jest na skutek współczesnej działalności

człowieka np. zabudowę współczesnej wsi. Docelowo obiekty te powinny być wpisane do rejestru zabytków województwa podkarpackiego.

f. Rejestr zabytków

Zgodnie z art. 9 oraz 10 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy lub ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela tegoż zabytku lub z urzędu. Wpis do rejestru dokonywany jest jedynie w przypadku możliwości obiektywnego wykazania, że obiekt odpowiada w pełni definicji zabytku zawartej w art. 3 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a w szczególności dowiedzeniu, iż jego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Rejestr zabytków nieruchomych.

- ✓ Cieklin – kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła; A-1377 z 22.09.1994 roku.
- ✓ Dębowiec – kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła; A-180 z 17.11.1989 roku.
- ✓ Dębowiec – Szpital Ubogich wraz z kapliczką skrzynkową na fasadzie; A-290 z 16.01.1970 roku.
- ✓ Dębowiec – dom nr 111; A-663 z 18.06.1969 roku.
- ✓ Wola Cieklińska – założenie cmentarza nr 11 z I wojny światowej; A-294 z 04.06.1993 roku.

Rejestr zabytków ruchomych.

- ✓ Cieklin – kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła, elementy wyposażenia ruchomego wnętrza; B-100 z 30.04.2004 roku.

✓ Dębowiec – kościół parafialny pw. św. Bartłomieja, wyposażenie ruchome i wystrój malarski wnętrza; B-658 z 27.02.2014 roku oraz B-670 z 04.09.2014 roku.

Rejestr zabytków archeologicznych.

✓ Dębowiec, st. nr 1 AZP 110-71/64, punkt osadniczy z neolitu; C-33 z 22.12.1971 roku.

✓ Zarzecze, st. nr 4 AZP 111-71/104, osada z późnego okresu rzymskiego; A-536 z 22.12.1969 roku.

7. OCENA ZASOBU ZABYTKOWEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.

Mocne strony:

- położenie w pobliżu większego miasta powiatowego;
- atrakcyjne położenie gminy w sąsiedztwie Beskidu Niskiego oraz na terenie Magurskiego Parku Narodowego;
- pokaźny zasób zabytków zlokalizowanych na terenie gminy; zabytki prezentujące wysokie wartości historyczne, artystyczne i naukowe oraz o cennych walorach krajobrazowych;
- znaczące wzbogacenie krajobrazu kulturowego gminy poprzez występowanie licznych obiektów zabytkowych;
- istnienie zabytków będących świadectwem wielokulturowości i wielowyznaniowości;
- istnienie tzw. miejsc pamięci;
- występowanie zróżnicowanego, ciekawego krajobrazu naturalnego i kulturowego;
- duże walory naturalnego krajobrazu, stanowiące turystyczne atrakcje;
- występowanie licznych szlaków turystycznych i spacerowych;
- korzystne warunki rozwoju turystyki ze względu na zachowane dziedzictwo kulturowe i atrakcyjne tereny krajobrazowe;
- chronione środowisko przyrodnicze (obszary Natura 2000, Magurski Park Narodowy);
- aktywność władz samorządowych i silna promocja gminy jako ośrodka turystycznego;
- żywa tradycja – kultywowanie dawnych tradycji i obrzędów na terenie gminy, poprzez istniejące stowarzyszenia.

Słabe strony:

- brak obiektów zabytkowych o najwyższym znaczeniu, przyciągających większą ilość turystów;
- zły stan zachowania nielicznych obiektów zabytkowych;
- brak skutecznej ochrony krajobrazu kulturowego ze względu na brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- brak wystarczających nakładów finansowych na ochronę zabytków;

- niedostateczny poziom cyfryzacji zasobów dziedzictwa regionu, pozwalającej na powszechny dostęp do takichże zasobów;
- brak bazy turystycznej i hotelowej.

Szanse:

- położenie w regionie bogatym w tradycję i liczne zabytki, a także w ogromne walory środowiska naturalnego;
- znakomite warunki dla rozwoju różnych form turystyki, np. pieszej i rowerowej, z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego gminy;
- aktywność lokalnych społeczności, mająca na celu kultywowanie dawnych tradycji;
- plenerowe imprezy, rekonstrukcje historyczne, jako element promocji i budowania więzi lokalnych;
- możliwość pozyskiwania środków finansowych na cele związane z ochroną dziedzictwa kulturowego z różnych źródeł.

Zagrożenia:

- powstawanie inwestycji wpływających negatywnie na krajobraz kulturowy;
- wypieranie tradycyjnego drewnianego budownictwa ludowego przez zabudowę współczesną;
- brak specjalistycznych opracowań mających na celu ochronę krajobrazu kulturowego przed degradacją;
- brak instrumentów wsparcia finansowego opieki nad zabytkami;
- brak bazy turystycznej, skutkujące krótkotrwałym pobytem na terenie gminy i odpływem turystów do ośrodków z lepszą ofertą;
- niedostateczne działania w kierunku pobudzania świadomości lokalnej związanej ze znaczeniem i wartością regionalnego dziedzictwa kulturowego;
- niedostateczne wspieranie i promowanie działań związanych z ochroną i konserwacją zabytków.

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE.

Założenia programowe formułowane są na okres czterech lat i umownie przyjmuje się taki okres czasu na ich realizację. Jednakże należy pamiętać, że niektóre z postulatów mają charakter długofalowego działania, przez co nie ma możliwości zrealizowania ich w tak zawężonym przedziale czasowym.

a. Zabytki nieruchome oraz krajobraz kulturowy.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, wszelkie działania prowadzone w obrębie obiektów zabytkowych oraz w ich otoczeniu (w granicach wyznaczonych w decyzjach o wpisie do rejestru zabytków) wymagają stosownej decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Powyższe uwarunkowanie powinno być uwzględniane we wszelkich decyzjach i dokumentach planistycznych wydawanych na poziomie gminy.

Dla celów ochrony dziedzictwa kulturowego istotne byłoby posiadanie przez gminę studium wartości kulturowych, dokumentu całościowo obejmującego zagadnienia związane z zabytkami. W opracowaniu takim znaleźć można, obok historii obiektów zabytkowych, ustalenia związane z ich ochroną, potrzebami konserwatorskimi dopasowane indywidualnie dla danego obiektu. Dokumentacja ta posiada duże znaczenie w kontekście opracowywania dokumentów planistycznych (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego) znacznie ułatwiając poprawne kreowanie polityki gminy w odniesieniu do obiektów zabytkowych.

Jednym z najważniejszych zadań gminy dotyczących zabytków nieruchomych jest poprawne prowadzenie gminnej ewidencji zabytków. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r., która weszła w życie 5 czerwca 2010 r., znacznie wzmocniła rolę gminnej ewidencji zabytków, czyniąc z niej źródło prawa miejscowego. Do art. 19 dodano ust. 1 pkt. a, wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach

o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchome, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków. Gmina Dębowiec utworzyła gminną ewidencję zabytków. Powyższa ewidencja prowadzona jest w formie kart zawierających w szczególności dane umożliwiające identyfikację zabytku. Gminna ewidencja zabytków stanowi część wojewódzkiej ewidencji zabytków, która z kolei jest częścią krajowej ewidencji zabytków prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. W chwili obecnej głównym zadaniem gminy powinno być prowadzenie monitoringu dotyczącego stanu zachowania obiektów zabytkowych. Dodatkowo powinna być prowadzona aktualizacja zasobów zabytkowych, gdyż zbiór GEZ nigdy nie jest ostatecznie zamknięty. Za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków obiekty przekształcone, zdegradowane, bądź nieistniejące należy usuwać z ewidencji. Natomiast w porozumieniu z urzędem konserwatorskim należy uzupełniać Gminną Ewidencję Zabytków o obiekty o wyjątkowych wartościach, dotychczas niezewidencjonowane.

Kolejnym istotnym czynnikiem wpływającym na jakość ochrony zabytków, jest jej prawidłowe uwzględnianie w ramach planowania przestrzennego, zgodnie z kompetencjami jednostek samorządu terytorialnego. Podstawowym dokumentem, w oparciu o który prowadzona jest polityka gminy odnosząca się do dziedzictwa kulturowego jest studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Jak już wspomniano w rozdziale pn. „Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego” w gestii gminy pozostaje uzupełnienie, bądź zmiana zapisów obowiązujących w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dębowiec. Pomimo kilku istotnych zapisów ochronnych odnoszących się do dziedzictwa kulturowego, studium bardzo ogólnikowo traktuje ten zakres tematyczny. Zapisy tutaj zawarte na chwilę obecną są mocno nieaktualne i wymagają solidnej weryfikacji zwłaszcza ze względu na niepełny wymiar zasobu zabytków tutaj zawartego, np. jedynie część stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie gminy objęta została ochroną, to samo dotyczy zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Mając to na uwadze należy stwierdzić, że zapisy studium odnoszące się do dziedzictwa wymagają dużego uzupełnienia i zmiany, a w zasadzie co było by racjonalniejsze należałoby ten ważny dokument opracować od nowa. Rzetelniesze przedstawienie tematyki związanej z dziedzictwem kulturowym będzie się pozytywnie przekładać na jakość ochrony poszczególnych obiektów zabytkowych.

Zgodnie z zapisem art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami jedną z form ochrony zabytków jest ustalenie odpowiednich zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego.

W przypadku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ochrona zabytków nieruchomości powinna być wyznaczana w zależności od wartości danego obiektu. Zabytki wpisane do rejestru należy obejmować ochroną kilku elementową. Ścisła strefa ochrony konserwatorskiej winna obejmować obiekt i obszar wpisany do rejestru zabytków – działania w jej obrębie powinny zostać uzależnione od decyzji WKZ. Wokół takiej strefy wskazane jest wyznaczanie obszaru, otuliny, mającego na celu ochronę otoczenia obiektu zabytkowego, w granicach opierających się na naturalnym ukształtowaniu terenu, bądź jego aktualnym zagospodarowaniu. W strefie tej powinny zostać wyznaczone rygory dotyczące inwestycji, określające dopuszczalne zagospodarowanie terenu i parametry nowej zabudowy, a także dopuszczalne przekształcenia istniejącej, mające na celu przeciwdziałanie degradacji otoczenia obiektów zabytkowych i zachowanie ich ekspozycji. W obszarach o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi proponuje się wyznaczanie szerszych stref ochrony krajobrazu kulturowego, jednakże ich wyznaczenie powinno się opierać o specjalistyczne opracowania, np. studium wartości kulturowych.

Obiekty znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy w mpzp obejmować ochroną punktową. W przypadku większego zgrupowania obiektów zabytkowych, np. drewnianych domów stanowiących zachowany fragment dawnego układu ruralistycznego, można taki obszar włączyć pod ochronę strefową. W zapisach należy sformułować precyzyjne warunki związane z użytkowaniem obiektów mieszkalnych, wraz z dopuszczalnymi przekształceniami w ich obrębie. Poza tym zabytki z GEZ należy chronić *in situ*, dotyczy to zwłaszcza kapliczek i kaplic. W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego powinna również być zawarta ochrona ogólnego krajobrazu gminy charakteryzująca się utrzymaniem kompozycyjnej spójności wsi, utrwalaniem historycznych układów zabudowy, poprzez kontynuowanie tradycyjnie ukształtowanych lokalizacji i kompozycji budynków oraz wykorzystywanych form architektonicznych zmierzających do harmonizowania krajobrazu.

Odnosnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego wydawanych przez Urząd Gminy dla terenów, na których znajdują się obiekty zabytkowe

ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków każdorazowo należy je uzgadniać z urzędem konserwatorskim, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną.

Gmina Dębowiec posiada pieczęć nad zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków, których jest właścicielem, tj. Szpitala Ubogich w Dębowcu oraz cmentarza wojennego nr 11 w Woli Cieklińskiej. Ponadto pozostałe cmentarze wojenne zlokalizowane na terenie gminy są jej własnością.

W kwestii budynku Szpitala konieczne jest podjęcie pilnych prac remontowo-konserwatorskich. Obiekt od długiego czasu pozostaje nieużytkowany i niszczeje. Stanowi on dziś ważny element zabudowy małomiasteczkowej i otoczenia kościoła parafialnego. Drewniany budynek wymaga przeprowadzenia gruntownych prac, które zatrzymają postępującą degradację zabytku i przywrócą mu sprawność oraz estetykę z czasów jego budowy. Ważnym jest znalezienie nowej funkcji dla tegoż obiektu. Sam jego remont na niewiele się zda, jeśli pozostanie on nieużytkowany.

W kwestii szpitali wojennych należy zwrócić uwagę, iż Gmina przed kilkoma laty podjęła się trudnego zadania wykonania ich remontu. Uzyskany wówczas bardzo dobry efekt zachowania tych obiektów nadal się utrzymuje. Obiekty te wymagają bieżących prac, związanych z koszeniem. Warto rozważyć możliwość lepszego oznakowania dotarcia do nich. Owszem są drogowskazy nakreślające kierunek, w którym należy się udać, ale orientacja jest ogólna i trudno trafić do poszczególnych obiektów.

W kontekście wzmocnienia atrakcyjności gminy pod względem turystycznym jest rozpoznanie pozostałości założenia dworskiego w Dębowcu, a szczególnie samego dworu. Konieczne byłoby przeprowadzenie badań, inwentaryzacji, a docelowo utworzenie nowej atrakcji turystycznej na mapie Dębowca.

Szczególnie ważnym zadaniem dla Gminy jest dbałość o zachowanie układu małomiasteczkowego Dębowca. Miejscowość może szczycić się faktem jego zachowania i czytelności. Układ ten w przeszłości wzmacniał obronność miasteczka, przez naturalne położenie i także uwarunkowania.

Ważnym zadaniem dla Gminy jest czynienie starań zmierzających w kierunku wpisania do rejestru zabytków województwa podkarpackiego wartościowych obiektów zabytkowych, które dotychczas nie znalazły się w rejestrze. Dotyczy to m.in.:

- plebanii w Cieklinie,
- kościoła i klasztoru Saletynów w Dębowcu,
- plebanii w Dębowcu,
- dawnej szkoły w Dębowcu,

- zajazdu w Dębowcu,
- kaplicy cmentarnej w Dębowcu,
- zespołu dworsko-parkowego w Woli Dębowieckiej,
- cmentarzy wojennych z terenu gminy (z wyłączeniem cmentarza nr 11).

Działania gminy powinny polegać na zachęcaniu i wspieraniu właścicieli obiektów w dążeniu do wpisania zabytków do rejestru. Dodatkowo samorząd może partycypować w tworzeniu opracowań historycznych związanych z danym obiektem.

Warto w tym miejscu wymienić najpilniejsze potrzeby związane z pozostałymi obiektami zabytkowymi wpisanymi do rejestru zabytków województwa podkarpackiego zlokalizowanymi na terytorium gminy, nie będącymi własnością samorządu. Obiekty te mimo, iż nie są własnością gminy, to stanowią jej wizytówkę, a dobry stan ich zachowania oraz właściwe zagospodarowanie powinny stanowić priorytet dla samorządu. W tym celu konieczne jest rozpoznanie najpilniejszych potrzeb konserwatorskich danego zabytku, a także aktualna wiedza na temat ich stanu zachowania. Ponadto na samorządzie spoczywa ustawowy obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury. Samorząd jest zobowiązany do dbania o zabytki, jak również nadzorowania i eliminowania prac prowadzonych przez inne podmioty, które szkodziłyby substancji zabytkowej. Natychmiastowe reagowanie na brak należytej dbałości właścicieli o bieżące utrzymanie zabytków zapobiegnie degradacji krajobrazu kulturowego.

Cieklina – kościół parafialny. Stan zachowania zabytku należy ocenić, jako bardzo dobry. Przed kilkoma laty zakończone zostały wieloetapowe prace konserwatorskie przy elewacjach świątyni. W chwili obecnej nie zachodzi konieczność prowadzenia jakichkolwiek prac przy zabytku.

Dębowiec – kościół parafialny pw. św. Bartłomieja. Podobnie w tym przypadku stan zachowania kościoła jest dobry. Problematycznym wydaje się być fakt wyczuwalnej woni wilgoci wewnątrz kościoła oraz zauważalne zawilgocenia partii przyziemia, pomimo założonych szerokoporowych tynków renowacyjnych. Kwestia ta wymaga rozpoznania i ewentualnego podjęcia działań, które wpłyną na poprawę tego stanu rzeczy.

Dębowiec – dom nr 111. Zabytek sąsiaduje z budynkiem Szpitala Ubogich, i problematyka związana ze stanem zachowania oraz postulatami dotyczącymi jego remontu jest identyczna. Obiekt tak samo pilnie wymaga podjęcia prac remontowo-konserwatorskich.

Odrębny postulat tyczy się cmentarzy wyznaniowych. Należy na bieżąco wykonywać prace porządkowe na terenie tychże założeń, chronić ich pierwotny układ oraz zabezpieczać przed zniszczeniem najbardziej zdegradowanych nagrobków.

Ważnym zadaniem gminy powinno być przeznaczanie środków finansowych z własnego budżetu na dofinansowanie prac konserwatorskich prowadzonych przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. Samorząd winien wspierać działania właścicieli zabytków zmierzające do pozyskiwania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych. Równie istotne jest, aby na stronie internetowej gminy Dębowiec znalazły się aktualne informacje związane z możliwością pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (m.in. z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Marszałka Województwa Podkarpackiego, Funduszu Kościelnego, WFOŚiGW) na zabezpieczenie i remont tych obiektów.

Podsumowując powyższe postulaty, najpilniejsze wnioski dotyczą:

- podjęcia pilnych prac remontowo-konserwatorskich przy budynku Szpitala Ubogich,
- uzgadniania wszelkich działań prowadzonych przy zabytkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- opracowania studium wartości kulturowych,
- monitorowania stanu zachowania obiektów zabytkowych figurujących w GEZ.
- prowadzenia cyklicznej aktualizacji zasobów gminnej ewidencji zabytków,
- przeprowadzenia aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, zgodnie z przedstawionymi w niniejszym rozdziale wytycznymi,
- kreowania poprawnej polityki przestrzennej w odniesieniu do obiektów zabytkowych i krajobrazu kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego, zgodnie z zaprezentowanymi wyżej wytycznymi,
- wspierania działań zmierzających do wpisania do rejestru zabytków województwa podkarpackiego obiektów posiadających szczególną wartość,

- wspierania działań zmierzających do poprawy stanu zachowania cennych zabytków z terenu gminy,
- przeznaczania środków finansowych na prace prowadzone przy obiektach zabytkowych.

b. Zabytki ruchome.

Ruchome zabytki z terenu gminy Dębowiec w zdecydowanej większości należą do Parafii Rzymskokatolickich, stanowią bowiem wyposażenie kościołów oraz elementy zabytkowe cmentarzy, tj. nagrobki. Kapliczki w większości zlokalizowane są na działkach prywatnych właścicieli.

Najpilniejszym zadaniem dla gminy Dębowiec powinno być przeznaczanie środków finansowych z własnego budżetu na dofinansowanie prac konserwatorskich prowadzonych przy zabytkach ruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Samorząd także powinien wspierać działania właścicieli zabytków zmierzające do pozyskiwania środków zewnętrznych na działania konserwatorskie przy tychże zabytkach.

Na terenie gminy Dębowiec znajdują się zabytki ruchome wyjątkowej klasy. Niestety nie wszystkie z nich chronione są prawnie na mocy wpisu do rejestru zabytków ruchomych województwa podkarpackiego. Dlatego też Gmina Dębowiec winna czynić działania kierunkowo zmierzające do wpisania do rejestru zabytków wartościowych obiektów zabytkowych, które dotychczas nie znalazły się w rejestrze. Działalność gminy w tej kwestii skupić powinna się na zachęcaniu i wspieraniu właścicieli obiektów w dążeniu do wpisania zabytków do rejestru, przy jednoczesnym uwrażliwianiu i uświadamianiu na dobro narodowe, na które składają się drobne zabytki. Dodatkowo gmina może partycypować w tworzeniu opracowań historycznych związanych z danym obiektem.

Do rejestru zabytków ruchomych województwa podkarpackiego powinny zostać wpisane:

- wyposażenie ruchome kościoła parafialnego w Cieklinie, poza nielicznymi obiektami już wpisanymi,
- najwartościowsze przykłady kamiennych nagrobków zlokalizowanych na terenie cmentarzy wyznaniowych.

Pod rozwagę należy wziąć również kapliczki, jako że indywidualne wpisanie do rejestru zabytków ruchomych najbardziej wartościowych przykładów tej, tzw. małej architektury, przyczyniłoby się do wzmocnienia ich ochrony prawnej *in situ* oraz pozwoliłoby na prawidłowy nadzór nad prowadzonymi w przyszłości pracami konserwatorskimi, a ponadto otworzyłoby szerokie możliwości pozyskiwania publicznych środków finansowych z przeznaczeniem na prace konserwatorsko-restauratorskie.

Obecnie wszystkie kapliczki z terenu gminy Dębowiec chronione są na podstawie ujęcia w gminnej ewidencji zabytków. W większości zlokalizowane są one na posesjach prywatnych, niemniej jednak stanowią nieodłączny element krajobrazu kulturowego, tak więc Gmina Dębowiec winna wspierać ich zachowanie i konserwację, a w efekcie uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkie zgłoszone wcześniej przez właścicieli zamierzenia planowane do realizacji przy tychże zabytkach. Ich ochronę dodatkowo można wzmocnić, prócz odrębnego wpisu do rejestru, poprzez odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Wszystkie kapliczki należy bezwzględnie chronić *in situ*, ich przemieszczenia możliwe są jedynie tylko w ciągu ulic i w obrębie działki, jeżeli zaistnieje uzasadnione niebezpieczeństwo, np. związane z przebudową drogi. Ważne jest również zachowanie w procesie konserwacji bryły i materiału, z jakiego powstał dany obiekt.

Zabytkowe nagrobki na terenie gminy Dębowiec zachowane są w obrębie cmentarzy wyznaniowych. Cmentarze jednak te nie są skomunalizowane, a stanowią własności parafialne; administratorzy parafii często nie mają dość chęci, by podjąć trud zabezpieczenia i zachowania tak cennych zabytków na rzecz potomnych. Dlatego w gestii gminy winno być występowanie z upoważnienia właściciela, w celu podjęcia inicjatyw założenia stowarzyszeń skupiających się na ratowaniu zabytkowych nagrobków. Należy bowiem wziąć pod uwagę, że na cmentarzach na terenie gminy Dębowiec znajduje się stosunkowo duża grupa wartościowych pomników, które obecnie są opuszczone, a co za tym idzie – w znacznym stopniu zdegradowane. Stowarzyszenia takie miałyby na celu pozyskiwanie środków na konserwację, uzyskiwanie wymaganych pozwoleń oraz koordynowanie i prowadzenie nadzoru inwestorskiego zadania. Należałoby przy tej okazji wytypować najbardziej cenne nagrobki z poszczególnych cmentarzy i wnioskować do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o objęcie ich ochroną prawną na mocy wpisu do rejestru zabytków ruchomych. W pierwszej kolejności jednak ze wszech miar ważniejsze wydaje się być podjęcie działań, zmierzających do zabezpieczenia najbardziej narażonych

na degradację pomników, a dopiero w dalszych etapach do kompleksowej konserwacji tychże obiektów.

Warto również wymienić najpilniejsze potrzeby związane z ruchomymi obiektami zabytkowymi wpisanymi do rejestru zabytków województwa podkarpackiego zlokalizowanymi na terytorium gminy. Obiekty te mimo, iż nie są własnością Gminy, to stanowią jej wizytówkę, a dobry stan ich zachowania oraz właściwa ekspozycja powinny stanowić priorytet dla samorządu. W tym celu konieczne jest rozpoznanie najpilniejszych potrzeb konserwatorskich danego zabytku, a także aktualna wiedza na temat ich stanu zachowania. Ponadto na samorządzie spoczywa ustawowy obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury. Samorząd jest zobowiązany do dbania o zabytki, jak również nadzorowania i eliminowania prac prowadzonych przez inne podmioty, które szkodziłyby substancji zabytkowej. Natychmiastowe reagowanie na brak należytej dbałości właścicieli o bieżące utrzymanie zabytków zapobiegnie degradacji zabytkowych wnętrz.

Wyposażenie ruchome kościoła parafialnego w Cieklinie nie było dotychczas przedmiotem profesjonalnych i złożonych technologicznych prac konserwatorsko-restauratorskich (za wyjątkiem pojedynczych obrazów sztalugowych). Obiekty zdobiące świątynię zazwyczaj są pokryte wtórnymi przemalowaniami, które w znaczący sposób zacierają pierwotną estetykę danego zabytku. Często drewno porażone jest przez owadzie szkodniki lub zawilgocone. Widoczne są zawsze odspojenia warstw technologicznych, ubytki oraz inne uszkodzenia, co w efekcie przekłada się na negatywny odbiór danego zabytku. Dlatego ważne jest zaplanowanie i podjęcie prac przy elementach wystroju ruchomego świątyni.

Wyposażenie ruchome i wystrój malarski kościoła parafialnego w Dębowcu jest przedmiotem prowadzonych prac konserwatorskich i restauratorskich od kilku lat. Parafia etapuje prace, corocznie pozyskuje dofinansowanie ze środków publicznych i efekty tych działań można już zauważyć. Jako, że wystrój świątyni jest niezwykle bogaty, to działania te jeszcze mogą potrwać kilka lat.

Podsumowując powyższe postulaty, najpilniejsze wnioski dotyczą:

- współfinansowania prac konserwatorskich prowadzonych przy zabytkach ruchomych,
- wspieranie inicjatyw zmierzających do założenia stowarzyszeń mających na celu ratowanie zabytkowych nagrobków,
- uzgadniania wszelkich działań prowadzonych przy kapliczkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,

- ustalenia ochrony kapliczek na podstawie zapisów w mpzp,
- wspierania działań zmierzających do wpisania do rejestru zabytków województwa podkarpackiego obiektów ruchomych posiadających szczególne wartości, m.in. kapliczek, nagrobków, wyposażenia,
- wspierania działań zmierzających do poprawy stanu zachowania oraz do podejmowania prac konserwatorskich przy cennych zabytkach ruchomych z terenu gminy.

c. Zabytki archeologiczne.

Podstawą i priorytetem w opiece nad zabytkami archeologicznymi gminy Dębowiec winno stanowić należyte prowadzenie ewidencji stanowisk archeologicznych. Dokładne rozpoznanie lokalizacji, zasięgu i charakteru stanowisk archeologicznych stanowi kluczowy element poprawnie sprawowanej opieki nad tego typu zabytkami. W tym celu konieczne jest posiadanie gminnej ewidencji zabytków składającej się z kart adresowych stanowisk archeologicznych opracowanych w oparciu o zasoby wojewódzkiej ewidencji zabytków w postaci zbioru kart KESA powstałych w trakcie realizacji programu Archeologiczne Zdjęcie Polski.

Ważnym elementem poprawnie sprawowanej opieki nad zabytkami archeologicznymi są ponowne weryfikacyjne badania powierzchniowe obszarów AZP, zlokalizowanych na terenie gminy, zwłaszcza tych rozpoznanych na początku lat 90-tych XX w. Jak już wspomniano w niniejszym opracowaniu wykaz stanowisk archeologicznych w obrębie gminy nie stanowi zbioru zamkniętego. Stanowiska archeologiczne podlegają dużo silniejszym przeobrażeniom niż pozostałe kategorie obiektów zabytkowych. Wpływ mają na to między innymi czynniki naturalne: erozja gleby powodująca degradację stanowisk, czy przeobrażenie powodujące utrudnienia w obserwacji stanowisk, poprzez zarastanie ich powierzchni na skutek ugorowania pól oraz czynniki ludzkie: często nieświadome niszczenie stanowisk poprzez ich zabudowę itd. Z powyższych względów cykliczna weryfikacja zasobu zabytków archeologicznych gminy jest koniecznością, tylko dzięki temu możliwe jest formułowanie poprawnych postulatów dotyczących ochrony oraz definiowanie istniejących zagrożeń dla archeologicznego dziedzictwa kulturowego gminy. Istotne przy tym jest, aby do ewidencjonowania i weryfikowania stanowisk archeologicznych, wykorzystać również nowoczesne metody m.in. lotniczy skaning

laserowy (ALS), badania geofizyczne (magnetyczne, elektrooporowe, geofizyczne). Z metod tych lotniczy skaning laserowy najbardziej nadają się do wykorzystania w celach weryfikacji ewidencji, gdyż pozwala prowadzić analizę w obrębie rozległych obszarów pokrytych skanowaniem. Dzięki gęstej chmurze punktów pomiarowych widoczna jest najdrobniejsza zmiana konfiguracji terenu. W przypadku gminy Dębowiec należy rozważyć waloryzację zasobu archeologicznego przy użyciu tej właśnie metody z ewentualnym uzupełnieniem i doprecyzowaniem wybranych obszarów/stanowisk archeologicznych przy użyciu metod geofizycznych. Zadanie to w głównej mierze spoczywa na Wojewódzkim Konserwatorze Zabytków, udział gminy powinien polegać na wsparciu finansowym przedsięwzięć zmierzających do weryfikacji zasobu stanowisk archeologicznych z terenu gminy.

Nadal zagadnienia związane z pradziejami oraz historią gminy nie zostały kompleksowo opracowane. Gmina nie posiada studium wartości kulturowych, dokumentu całościowo obejmującego zakres tematów związanych z dziedzictwem kulturowym. Gdzie między innymi można znaleźć precyzyjnie opracowane wartościowanie stanowisk archeologicznych (tworzone na podstawie zrealizowanych archeologicznych badań wykopaliskowych i powierzchniowych), z wyznaczeniem stref ochronnych ustalanych indywidualnie dla danego obiektu, bądź grupy stanowisk. Dokumentacja ta posiada duże znaczenie w kontekście opracowywania dokumentów planistycznych (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego) znacznie ułatwiają poprawne kreowanie polityki gminy w odniesieniu do obiektów zabytkowych.

Z poziomu gminy jednym z najistotniejszych czynników wpływających na jakość ochrony stanowisk archeologicznych jest jej prawidłowe uwzględnianie w ramach planowania przestrzennego, zgodnie z kompetencjami jednostek samorządu terytorialnego. Jednym z istotnych dokumentów tworzącym zręby polityki gminy związanej z ochroną stanowisk archeologicznych jest studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Podkreślić tutaj należy, iż zapisy dotyczące stanowisk archeologicznych w funkcjonującym studium potraktowane zostały mówiąc delikatnie bardzo pobieżnie i wymagają zmian oraz uzupełnień. W dokumencie tym przede wszystkim przedstawiono niepełny stan archeologicznego dziedzictwa, pominięta została większa część stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych na terenie gminy. Studium wymaga w tym względzie aktualizacji. Na załącznikach graficznych do studium należy oznaczyć

wszystkie zewidencjonowane na terenie gminy stanowiska archeologiczne w granicach wyznaczonych w trakcie badań powierzchniowych a nie tak jak to jest w chwili obecnej poprzez jednolite punktowe oznaczenia nie oddające rzeczywistych granic.

Zgodnie z zapisem art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami jedną z form ochrony zabytków jest ustalenie odpowiednich zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (na obszarze gminy obowiązuje sześć planów przestrzennych żaden z nich nie obejmuje terenów, na których zlokalizowano obiekty zabytkowe), decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego. W przypadku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego stanowiska archeologiczne winny być dokładnie oznaczone na załącznikach graficznych do planu, natomiast w jego tekście powinny znaleźć się zapisy ustanawiające ochronę konserwatorską i nakazujące uzgadnianie zamierzeń inwestycyjnych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Odnośnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego, wydawanych przez Urząd Gminy, dla terenów, na których zlokalizowano stanowiska archeologiczne (rozpoznanie powinno się opierać na gminnej ewidencji zabytków), każdorazowo należy je uzgadniać z urzędem konserwatorskim, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną. Jednym z pozytywnych aspektów uwzględniania ochrony stanowisk archeologicznych w planowaniu przestrzennym jest wiedza przydatna właścicielom oraz potencjalnym inwestorom planującym działalność w obrębie, bądź sąsiedztwie stanowisk archeologicznych. Uwzględnianie istniejących uwarunkowań konserwatorskich, związanych z ochroną stanowisk archeologicznych, w procesie planowania inwestycyjnego skutkuje ochroną już na etapie koncepcyjnym (świadomość poniesienia kosztów badań archeologicznych, bądź projektowanie inwestycji poza strefą ochrony konserwatorskiej). Należy tutaj pamiętać, że w przypadku potwierdzenia, w wyniku badań archeologicznych wykonywanych w miejscu prowadzonej inwestycji, obecności wyjątkowo cennych obiektów archeologicznych, może zaistnieć konieczność przemianowania terenu w części lub w całości w strefę ścisłej ochrony reliktywów archeologicznych, co w konsekwencji może skutkować zakazem wszelkiej działalności budowlanej. W razie zaistnienia takiej sytuacji, ze względu na rangę dokonanych odkryć, Wojewódzki Konserwator Zabytków powinien wpisać teren do rejestru zabytków, nadając mu tym samym status najwyższej ochrony. Biorąc powyższe pod uwagę zaleca się minimum inwestowania w obszarze stanowisk archeologicznych, zwłaszcza tych najcenniejszych.

Na szczególną uwagę zasługują stanowiska charakteryzujące się dużą oceną wartości poznawczej. Trzeba przy tym pamiętać, że stanowiska te zostały wytypowane w zdecydowanej większości jedynie na podstawie zapisów z kart ewidencyjnych. Duża liczba zabytków ruchomych zebranych z powierzchni stanowiska w trakcie badań powierzchniowych może świadczyć o dużym zniszczeniu stanowiska archeologicznego, natomiast mniejsza liczba zabytków może wskazywać na lepszy stan zachowania obiektu. Rzeczywistą ich wartość mogą określić dopiero wykopaliskowe badania archeologiczne. Informacja o najcenniejszych stanowiskach archeologicznych z terenu gminy Dębowiec została umieszczona w wykazie stanowisk na końcu Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami.

W przypadku prowadzenia prac ziemnych na obszarze wszelkiego rodzaju stanowisk archeologicznych należy realizować wyprzedzając daną inwestycję ratownicze badania archeologiczne. Dodatkowo w najbliższym otoczeniu stanowisk najcenniejszych, wymienionych w wykazie, należy bezwzględnie przeprowadzić ścisły nadzór archeologiczny (granice poszczególnych stref powinny zostać ustalone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego bądź każdorazowo w decyzjach o warunkach zabudowy lub inwestycji celu publicznego).

Niektóre stanowiska, ze względu na bliską odległość względem siebie i w miarę jednolity horyzont czasowy zdają się łączyć w większe kompleksy osadnicze. Stanowiska te w rzeczywistości tworzyć mogą jedną dużą osadę. Z sytuacją taką mamy do czynienia np. w Dębowcu, gdzie osady nr 23 AZP 110-71/86 i 24 AZP 110-71/87 w rzeczywistości mogą tworzyć rozległą osadę datowaną na dwa horyzonty tj. neolit/wczesna epoka brązu i późny okres rzymski za faktem takim przemawia dodatkowo lokalizacja na wyodrębniony garbie terenowym górującym nad rozległą doliną Wisłoki. Z rozległym kompleksem osadniczym datowanym na epokę brązu i jej przełom z okresem halsztackim możemy mieć do czynienia w Woli Dębowieckiej tworzą go stanowiska nr 5 AZP 111-71/19, 6 AZP 111-71/20, 11 AZP 111-71/25, 12 AZP 111-71/26 i nr 13 AZP 111-71/27. Podobnie datowana jest grupa stanowisk w Zarzeczcu zlokalizowanych blisko względem siebie są to stan. 25 AZP 111-71/121, 26 AZP 111-71/122, 27 AZP 111-71/123, 28 AZP 111-71/124, 29 AZP 111-71/125, 30 AZP 111-71/126, 31 AZP 111-71/127, 32 AZP 111-71/128. Mając to na uwadze należy ustanowić strefy obserwacji archeologicznej (w studium oraz mpzp), gdzie wszelkie prace ziemne realizowane będą pod nadzorem archeologicznym.

Szczególną ochronie konserwatorskiej powinny podlegać stanowiska narażone na zniszczenie przez prace ziemne realizowane w ramach działalności inwestycyjnej. W tych przypadkach, już na etapie wstępnych koncepcji, pracownicy gminy odpowiedzialni za wydawanie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego, bądź inwestorzy powinni występować do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wydanie zaleceń i uwarunkowań koniecznych do spełnienia w związku z realizowaną inwestycją. Natomiast Wojewódzki Konserwator Zabytków może nakazać wykonanie, poprzedzających inwestycję, archeologicznych badań wykopaliskowych.

Niezależnie od działalności inwestycyjnej, stanowiska zewidencjonowane na podstawie licznych zabytków ruchomych, zebranych w trakcie badań powierzchniowych (co stanowi przesłankę na temat silnej degradacji stanowiska archeologicznego w następstwie naturalnej erozji, bądź głębokiej orki), należy typować w pierwszej kolejności do ratowniczych badań wykopaliskowych. Dodatkowo postuluje się także przeprowadzenie planowych badań archeologicznych, ukierunkowanych na wyjaśnienie kwestii spornych dotyczących konkretnej problematyki np. szersze rozpoznanie osadnictwa neolitycznego, osadnictwa z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza oraz osadnictwa z okresu rzymskiego. Należy na nowo spojrzeć na część stanowisk zewidencjonowanych na terenie gminy jako posiadających jeszcze większy potencjał naukowo – badawczy kwalifikujący do podjęcia badań archeologicznych: Dębowiec stan. 5 AZP 110-71/68, Dębowiec stan. 9 AZP 110-71/72, Dębowiec stan. 24 AZP 110-71/87, Łazy Dębowieckie stanowisko nr 6 AZP 110-71/58, Łazy Dębowieckie stan. 7 AZP 110-71/59, Wola Dębowiecka stan. 5 AZP 111-71/19, Wola Dębowiecka stan. 11 AZP 111-71/25, Zarzecze stan. 10 AZP 111-71/110, Zarzecze stan. 18 AZP 110-71/91, Zarzecze stan. 32 AZP 111-71/128. Wszystkie wyżej wymienione stanowiska zajmują teren o urozmaiconej rzeźbie, dobrze eksponowany, niejednokrotnie o naturalnych walorach obronnych. Stanowiska często sąsiadują ze sobą lub ich obszar oddzielony jest na skutek współczesnej działalności człowieka np. zabudowę współczesnej wsi. Niektóre z nich to wielokulturowe osady, jednakże ze zdecydowaną przewagą zabytków z okresu rzymskiego bądź epoki brązu zebranych w trakcie badań powierzchniowych. Ewentualne badania archeologiczne w obrębie powyższych zabytków oprócz niewątpliwych korzyści związanych z poszerzeniem wiedzy na temat poszczególnych obiektów przyniosły by korzyści w postaci promocji gminy.

Z terenu gminy w chwili obecnej do rejestru zabytków zostały wpisane dwa stanowiska archeologiczne Dębowiec stan 1 AZP 110-71/64 wpisane decyzją nr C-33

w dniu 22 grudnia 1971 r. oraz Zarzecze stan. 4 AZP 111-71/104 wpisane decyzją nr A-536 w dniu 22 grudnia 1969 roku. Natomiast na chwilę obecną, do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków, ze względu na bardzo dużą wartość poznawczą, zakwalifikować można następujące stanowiska archeologiczne: Dębowiec stan. 5 AZP 110-71/68, Dębowiec stan. 9 AZP 110-71/72, Dębowiec stan. 24 AZP 110-71/87, Łazy Dębowieckie stanowisko nr 6 AZP 110-71/58, Łazy Dębowieckie stan. 7 AZP 110-71/59, Wola Dębowiecka stan. 5 AZP 111-71/19, Wola Dębowiecka stan. 6 AZP 111-71/20, Wola Dębowiecka stan. 11 AZP 111-71/25, Wola Dębowiecka stan. 12 AZP 111-71/26 Zarzecze stan. 10 AZP 111-71/110, Zarzecze stan. 18 AZP 110-71/91, Zarzecze stan. 19 AZP 110-71/92, Zarzecze stan. 32 AZP 111-71/128.

W przypadku pozostałych stanowisk, dopiero realizacja badań archeologicznych potwierdzająca w pełni ich wartość bądź konieczność zachowania „in situ” mogłaby stanowić podstawę do wpisu obiektów do rejestru zabytków województwa podkarpackiego. W obecnym stanie rzeczy wystarczająca jest ochrona ustanawiana na podstawie art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. tj. *ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*

Podsumowując powyższe najpilniejsze postulaty to:

- wspieranie zamierzeń dążących do wykonania ponownych weryfikacyjnych archeologicznych badań powierzchniowych obejmujących terytorium gminy z wykorzystaniem nowoczesnych metod nieinwazyjnych;
- poprawienie i uaktualnienie zapisów studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego odnoszących się do archeologicznego dziedzictwa kulturowego gminy;
- wykonanie studium wartości kulturowych gminy;
- realizowanie poprawnej ochrony stanowisk archeologicznych, zgodnie z powyższymi wytycznymi, w opracowywanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy oraz decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego;

- objęcie ścisłą ochroną stanowisk archeologicznych: Dębowiec stan. 5 AZP 110-71/68, Dębowiec stan. 9 AZP 110-71/72, Dębowiec stan. 24 AZP 110-71/87, Łazy Dębowieckie stanowisko nr 6 AZP 110-71/58, Łazy Dębowieckie stan. 7 AZP 110-71/59, Wola Dębowiecka stan. 5 AZP 111-71/19, Wola Dębowiecka stan. 6 AZP 111-71/20, Wola Dębowiecka stan. 11 AZP 111-71/25, Wola Dębowiecka stan. 12 AZP 111-71/26 Zarzecze stan. 10 AZP 111-71/110, Zarzecze stan. 18 AZP 110-71/91, Zarzecze stan. 19 AZP 110-71/92, Zarzecze stan. 32 AZP 111-71/128.
- wspieranie działań zmierzających do realizacji ratowniczych badań wykopaliskowych w obrębie stanowisk szczególnie narażonych na zniszczenie oraz wspieranie badań prowadzących do rozpoznania istotnych zagadnień związanych z pradziejami regionu.
- informowanie potencjalnych inwestorów o realizacji inwestycji w obrębie stanowisk archeologicznych, już na etapie koncepcyjnym.

d. Rozpoznanie, dokumentowanie i popularyzowanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

Ważnym zadaniem gminy powinno być wspieranie działań zmierzających do lepszego rozpoznania zasobu dziedzictwa kulturowego na terenie podległym samorządowi, a także jego właściwe udokumentowanie i popularyzowanie. Działania takie w prostej linii prowadzą do kształtowania pozytywnego podejścia lokalnych społeczności do kwestii ochrony zabytków. Dodatkową korzyścią może być wzrost świadomości na temat wykorzystywania potencjału dziedzictwa kulturowego dla ekonomicznego wzrostu regionu i tworzenia nowych miejsc pracy oraz marki turystycznej. Główne działania samorządu w tej materii powinny się opierać na szeregu działań:

- Prowadzeniu monitoringu i cyklicznej weryfikacji zasobów gminnej ewidencji zabytków (włączenie obiektu do GEZ, czy jego wykreślenie z GEZ wymaga konsultacji z WUOZ).
- Utworzeniu komputerowej bazy zabytków figurujących w gminnej ewidencji zabytków i umieszczenie jej na stronach internetowych gminy.
- Tworzeniu i wspieraniu (m.in. finansowym) inicjatyw zmierzających do specjalistycznego rozpoznania poszczególnych najcenniejszych obiektów

zabytkowych i powstaniu opracowań konserwatorskich uwzględniających indywidualne potrzeby poszczególnych obiektów.

- Tworzeniu i wspieraniu inicjatyw mających na celu popularyzowanie wiedzy o historii i zabytkach regionu poprzez wydawnictwa popularnonaukowe.
- Współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych w celu ich udostępnienia dla zwiedzających.
- Wspieraniu i współpracy ze stowarzyszeniami lokalnymi (np. koła gospodyń wiejskich), mającymi na celu zachowanie tradycji i kultury regionu.
- Współpracy ze szkołami funkcjonującymi na terenie gminy, zmierzającej do upowszechnienia wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu wśród dzieci i młodzieży.
- Rozbudowaniu strony internetowej gminy, poprzez umieszczenie tam szerokiej informacji związanej z historią i zabytkami gminy, a także mapy przedstawiającej lokalizację zabytków i miejsc wartych odwiedzenia.
- Wzbogaceniu infrastruktury turystycznej o ścieżki rowerowe, miejsca wypoczynku na szlakach, tablice informacyjne i punkty widokowe.
- Organizacji imprez plenerowych promujących dziedzictwo kulturowe regionu.
- Organizacji szkoleń dla pracowników gminy odpowiedzialnych za opiekę i ochronę dziedzictwa kulturowego.
- Wspieraniu i promocji tradycyjnych form dawnej produkcji m.in. kowalstwa, bednarstwa, miodowarstwa itp.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Zakłada się, że zadania określone w „Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Dębowiec na lata 2022-2025” będą realizowane w wyniku następujących działań:

1. Wspólne działanie władz gminy Dębowiec z Podkarpackim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, przedstawicielami Kościołów, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi.

2. Działania własne władz samorządowych:

- a) prawne – np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów, które powinny być objęte ochroną konserwatorską;
- b) finansowe – należyte utrzymywanie, wykonanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy oraz dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych;
- c) programowe – realizacja projektów i programów regionalnych;
- d) inne – działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.

3. Działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną, w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- Z budżetu gminy Dębowiec – finansowanie dotyczy obiektów będących własnością gminy lub pozostających w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, a także obiektów nie będących własnością gminy. Zasady udzielania dotacji powinny zostać zawarte w prawie lokalnym.
- Z budżetu Marszałka Województwa Podkarpackiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
(www.wrota.podkarpackie.pl/pl/kultura/zabytki/dotacje)
- Z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
(www.wuozprzemysl.pl)
- Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy. (www.mkidn.gov.pl)
- Z dotacji unijnych (www.wrota.podkarpackie.pl/pl/fue/fundusze) w ramach:
 - a. Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego.
 - b. Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko.
 - c. Norweskiego Mechanizmu Finansowego.
- Z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (www.wfosigw.pl/strefa-beneficjenta/obsługa_beneficjentow), środki finansowe mogą być przeznaczane na przedsięwzięcia związane z utrzymaniem

i zachowaniem parków objętych ochroną na podstawie przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

**11.1. WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH GMINY DĘBOWIEC
UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW.**

L.p	Miejscowość	Obiekt	Adres / lokalizacja	nr rejestru
1.	CIEKLIN	kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła	Cieclin 327	A-1377 z 22.09.1994 roku
2.	CIEKLIN	plebania parafialna	Cieclin 327	
3.	CIEKLIN	figura Matki Bożej Niepokalanie Poczętej	Cieclin na placu przy kościółce	
4.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin 57	
5.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin naprzeciw 103	
6.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin naprzeciw 123	
7.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin – Józefów naprzeciw 274	
8.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin – Józefów nieopodal 277	
9.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin nieopodal 341	
10.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin – Józefów 396	
11.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin przy drodze do Woli Cieklińskiej	
12.	CIEKLIN	cmentarz rzymskokatolicki		
13.	CIEKLIN	cmentarz wojenny nr 12	Cieclin – Józefów w kierunku Dobryni	
14.	CIEKLIN	cmentarz wojenny nr 13		
15.	CIEKLIN	cmentarz wojenny nr 14		
16.	DĘBOWIEC	kościół parafialny pw. św. Bartłomieja		A-180 z 17.11.1989 roku
17.	DĘBOWIEC	plebania	Dębowiec 177	
18.	DĘBOWIEC	kościół pw. Matki Bożej Saletyńskiej	Dębowiec 55	
19.	DĘBOWIEC	klasztor księży	Dębowiec 55	

		Misjonarzy Saletynów		
20.	DĘBOWIEC	kaplica cmentarna	Dębowiec na cmentarzu rzymskokatolicki	
21.	DĘBOWIEC	kapliczka Mikołajek	Dębowiec obok OSP	
22.	DĘBOWIEC	figura przydrożna św. Florian	Dębowiec 67 przed zajazdem	
23.	DĘBOWIEC	kapliczka	Dębowiec 112 na szpitalu ubogich	A-290 z 16.01.1970 roku
24.	DĘBOWIEC	figura przydrożna św. Florian	Dębowiec 177 przed plebanią	
25.	DĘBOWIEC	kapliczka	Dębowiec naprzeciw nr 284, na Dąbrowie	
26.	DĘBOWIEC	kapliczka	Dębowiec 418	
27.	DĘBOWIEC	zajazd	Dębowiec 67	
28.	DĘBOWIEC	dom	Dębowiec 111	A-663 z 18.06.1969 roku
29.	DĘBOWIEC	szpital ubogich	Dębowiec 112	A-290 z 16.01.1970 roku
30.	DĘBOWIEC	szkoła	Dębowiec 118	
31.	DĘBOWIEC	dwór (?) / lamus (?)	Dębowiec za klasztorem XX. Saletynów	
32.	DĘBOWIEC	cmentarz rzymskokatolicki		
33.	DĘBOWIEC	cmentarz choleryczny	Dębowiec po lewej stronie drogi do Łazów Dębowieckich i Osobnicy	
34.	DOBRYNIA	kapliczka	Dobrynia 125	
35.	DOBRYNIA	kapliczka	Dobrynia 170	
36.	DOBRYNIA	kapliczka	Dobrynia 171	
37.	DULĄBKA	kapliczka	Duląbka w polach, za nr 102, 104	
38.	DULĄBKA	kapliczka	Duląbka w polach,	

			za nr 102, 104	
39.	DULĄBKA	kapliczka	Duląbka 118	
40.	DZIELEC	kapliczka	Dzielec naprzeciw 29	
41.	FOLUSZ	kapliczka	Folusz naprzeciw nr 4	
42.	FOLUSZ	kapliczka	Folusz 5	
43.	FOLUSZ	kapliczka	Folusz 9	
44.	FOLUSZ	kapliczka	Folusz nieopodal nr 24	
45.	FOLUSZ	kapliczka	Folusz 35	
46.	FOLUSZ	kapliczka	Folusz 121	
47.	FOLUSZ	kapliczka	Folusz 122	
48.	ŁAZY DĘBOWIECKIE	kapliczka	Łazy Dębowieckie naprzeciw 23, obok szkoły	
49.	ŁAZY DĘBOWIECKIE	kapliczka	Łazy Dębowieckie w polach, na południowym skraju wsi	
50.	MAJSCOWA	kapliczka	Majscowa 116	
51.	RADOŚĆ	kapliczka	Radość naprzeciw nr 44	
52.	WOLA CIEKLIŃSKA	kapliczka	Wola Cieklińska przy drodze Nowy Żmigród – Gorlice	
53.	WOLA CIEKLIŃSKA	cmentarz greckokatolicki		
54.	WOLA CIEKLIŃSKA	cmentarz wojenny nr 10		
55.	WOLA CIEKLIŃSKA	cmentarz wojenny nr 11		A-294 z 24.06.1993 roku
56.	WOLA DĘBOWIECKA	kapliczka	Wola Dębowiecka naprzeciw nr 26, nieopodal szkoły	
57.	WOLA DĘBOWIECKA	kapliczka	Wola Dębowiecka 35 przy drodze do Załęża	
58.	WOLA DĘBOWIECKA	kapliczka	Wola Dębowiecka naprzeciw 100	
59.	WOLA DĘBOWIECKA	kapliczka	Wola Dębowiecka 146	

60.	WOLA DĘBOWIECKA	kapliczka	Wola Dębowiecka 152	
61.	WOLA DĘBOWIECKA	kapliczka	Wola Dębowiecka naprzeciw 214	
62.	WOLA DĘBOWIECKA	dwór	Wola Dębowiecka 8	
63.	WOLA DĘBOWIECKA	park dworski	Wola Dębowiecka 8	
64.	ZARZECZE	kapliczka	Zarzecze 92	
65.	ZARZECZE	kapliczka	Zarzecze 286	
66.	ZARZECZE	pomnik	Zarzecze na rzece Wisłoka	

**11.2. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH W UKŁADZIE ALFABETYCZNYM ZE WIDENCJONOWANYCH NA
OBSZARZE GMINY DĘBOWIEC.**

L.p.	Miejscowość	Nr stan. w miejscowości (nr na obszarze)	Obszar AZP	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Uwagi
1.	Cieklin	1(1)	111-70	Okopy szwedzkie	Okres nowożytny	
2.	Cieklin	2(2)	111-70	Ślad osadnictwa	pradzieje	
3.	Cieklin	3(6)	111-70	Wieś historyczna	XVIII w.	
4.	Dębowiec	1(64)	110-71	Punkt osadniczy	Neolit?	Badane wykopaliskowo przez J. Janowskiego z Krosna w 1963 r. Wpisane do rejestru zabytków pod nr C-33 w dniu 22 grudnia 1971 r.
5.	Dębowiec	2(65)	110-71	Grodzisko, zamczysko?	Wczesne średniowiecze Późny średniowiecze	
6.	Dębowiec	3(66)	110-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	
7.	Dębowiec	4(67)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit	
8.	Dębowiec	5(68)	110-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.
9.	Dębowiec	6(69)	110-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje	

10.	Dębowiec	7(70)	110-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
11.	Dębowiec	8(71)	110-71	Punkt osadniczy	Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
12.	Dębowiec	9(72)	110-71	Punkt osadniczy	Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.
13.	Dębowiec	10(73)	110-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
14.	Dębowiec	11(74)	110-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
15.	Dębowiec	12(75)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
16.	Dębowiec	13(76)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit Późny okres rzymski	Kultura Ceramiki Sznurowej
17.	Dębowiec	14(77)	110-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
18.	Dębowiec	15(78)	110-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	
19.	Dębowiec	16(79)	110-71	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski	
20.	Dębowiec	17(80)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Późny okres rzymski	

21.	Dębowiec	18(81)	110-71	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
22.	Dębowiec	19(82)	110-71	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
23.	Dębowiec	20(83)	110-71	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski	
24.	Dębowiec	21(84)	110-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halszacki	
25.	Dębowiec	22(85)	110-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
26.	Dębowiec	23(86)	110-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
27.	Dębowiec	24(87)	110-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.
28.	Dębowiec	25(1)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halszacki	
29.	Dębowiec	26(2)	111-71	Punkt osadniczy	Późny okres rzymski	
30.	Dębowiec	27(3)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
31.	Dębowiec	28(4)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu	
32.	Dębowiec	29(5)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
33.	Dębowiec	30(6)	111-71	Osada	Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
34.	Dębowiec	31(7)	111-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje	

35.	Dębowiec	32(8)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Pradzieje	
36.	Dębowiec	33(9)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
37.	Dębowiec	34(10)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy Osada	Neolit/wczesna epoka brązu Późny okres rzymski Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
38.	Dębowiec	35(11)	111-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
39.	Dębowiec	36(12)	111-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
40.	Dębowiec	37(13)	111-71	Punkt osadniczy	Wczesne średniowiecze/późne średniowiecze	
41.	Dębowiec	38(14)	111-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje Późny okres rzymski	
42.	Duląbka	1(3)	111-70	Osada	Późne średniowiecze Okres nowożytny	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
43.	Duląbka	2(7)	111-70	Wieś historyczna	XV w.	
44.	Folusz	1(7)	113-70	Huta szkła	II poł. XVIII w. – I poł. XIX w.	
45.	Łazy Dębowieckie	1(53)	110-71	Grodzisko?	Wczesne średniowiecze	
46.	Łazy Dębowieckie	2(54)	110-71	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski	

47.	Łazy Dębowieckie	3(55)	110-71	Punkt osadniczy	Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo – badawczego punktu widzenia
48.	Łazy Dębowieckie	4(56)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski	
49.	Łazy Dębowieckie	5(57)	110-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	
50.	Łazy Dębowieckie	6(58)	110-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu okres halsztacki Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.
51.	Łazy Dębowieckie	7(59)	110-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.
52.	Łazy Dębowieckie	8(60)	110-71	Punkt osadniczy	Późny okres rzymski	
53.	Łazy Dębowieckie	9(61)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
54.	Łazy Dębowieckie	10(62)	110-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	

55.	Łazy Dębowieckie	11(63)	110-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
56.	Majscowa	1(94)	110-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
57.	Majscowa	2(95)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
58.	Majscowa	3(96)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
59.	Wola Dębowiecka	1(15)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki Pradzieje	
60.	Wola Dębowiecka	2(16)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
61.	Wola Dębowiecka	3(17)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
62.	Wola Dębowiecka	4(18)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
63.	Wola Dębowiecka	5(19)	111-71	Punkt osadniczy Osada	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.
64.	Wola Dębowiecka	6(20)	111-71	Osada	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.

65.	Wola Dębowiecka	7(21)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Pradzieje	
66.	Wola Dębowiecka	8(22)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
67.	Wola Dębowiecka	9(23)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu	
68.	Wola Dębowiecka	10(24)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
69.	Wola Dębowiecka	11(25)	111-71	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa Osada	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.
70.	Wola Dębowiecka	12(26)	111-71	Punkt osadniczy Osada	Epoka brązu/wczesna epoka żelaza Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.
71.	Wola Dębowiecka	13(27)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Paleolit schyłkowy Neolit/wczesna epoka brązu Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
72.	Wola Dębowiecka	14(28)	111-71	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Epoka brązu Późny okres rzymski Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.

73.	Wola Dębowiecka	15(29)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Pradzieje Późny okres rzymski Wczesne średniowiecze/późny średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
74.	Wola Dębowiecka	16(30)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
75.	Wola Dębowiecka	17(31)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
76.	Wola Dębowiecka	18(32)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
77.	Wola Dębowiecka	19(33)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
78.	Wola Dębowiecka	20(34)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Późny okres rzymski Wczesne średniowiecze/późny średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
79.	Wola Dębowiecka	21(35)	111-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
80.	Wola Dębowiecka	22(36)	111-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
81.	Zarzecze	1(101)	111-71	Grodzisko?	Wczesne średniowiecze	Stanowisko archiwalne bez potwierdzonej lokalizacji.

82.	Zarzecze	2(102)	111-71	Kurhany?	Nieokreślona	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Wymaga dodatkowych analiz i weryfikacji lokalizacji.
83.	Zarzecze	3(103)	111-71	Kurhany?	Nieokreślona	Stanowisko archiwalne bez potwierdzonej lokalizacji.
84.	Zarzecze	4(104)	111-71	Osada	Późny okres rzymski	Stanowisko archiwalne bez potwierdzonej lokalizacji. Stanowisko wpisane do rejestru zabytków pod numerem A-536 w dniu 22 grudnia 1969 roku.
85.	Zarzecze	5(105)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit	
86.	Zarzecze	6(106)	111-71	Ślad osadnictwa	Okres rzymski	Denar A. Piusa (138-161 r.) Stanowisko archiwalne bez dokładnej lokalizacji.
87.	Zarzecze	7(107)	111-71	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
88.	Zarzecze	8(108)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Późny okres rzymski	
89.	Zarzecze	9(109)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halszacki Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.

90.	Zarzecze	10(110)	111-71	Osada	Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.
91.	Zarzecze	11(111)	111-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
92.	Zarzecze	12(88)	110-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Późny okres rzymski	
93.	Zarzecze	13(112)	111-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
94.	Zarzecze	14(113)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
95.	Zarzecze	15(114)	111-71	Ślad osadnictwa Osada	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
96.	Zarzecze	16(89)	110-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	
97.	Zarzecze	17(90)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	

98.	Zarzecze	18(91 na obszarze 110-71; 115 na obszarze 111-71)	110-71 111-71	Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.
99.	Zarzecze	19(92 na obszarze 110-71; 116 na obszarze 111-71)	110-71 111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy osada	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.
100.	Zarzecze	20(93)	110-71	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski	
101.	Zarzecze	21(117)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
102.	Zarzecze	22(118)	111-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
103.	Zarzecze	23(119)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
104.	Zarzecze	24(120)	111-71	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski	
105.	Zarzecze	25(121)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
106.	Zarzecze	26(122)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu	
107.	Zarzecze	27(123)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
108.	Zarzecze	28(124)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu	

109.	Zarzecze	29(125)	111-71	Osada	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
110.	Zarzecze	30(126)	111-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
111.	Zarzecze	31(127)	111-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
112.	Zarzecze	32(128)	111-71	Osada	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.
113.	Zarzecze	33(129)	111-71	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski	
114.	Zarzecze	34(130)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu	